

A photograph of a forest floor covered with a large pile of cut logs. The logs are stacked in a somewhat haphazard manner, with their circular ends facing the viewer. The wood is a light brown color, and the bark is visible on the sides. In the background, there are tall, thin trees with bare branches, suggesting an autumn or winter setting. The ground is covered with fallen leaves and twigs.

РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ДЕРЕВИНИ (ЛАНЦЮГА ПОСТАЧАННЯ) ТА СИСТЕМА ЙОГО МОНІТОРИНГУ В УКРАЇНІ

ЗМІСТ

ВСТУП.....3

ГЛОСАРІЙ.....4

1. ЛІСОВА ГАЛУЗЬ УКРАЇНИ ТА ЗНАЧЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ДЕРЕВИНИ.....5

2. РОЛЬ ЛАНЦЮГА ПОСТАЧАННЯ В ЛІСОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ ТА ЛІСОПЕРЕРОБЦІ.....10

 2.1. Національні виклики і проблеми в ланцюзі постачання деревини.....10

 2.2. Прогалини на різних етапах ланцюга постачання в Україні.....14

 2.3. Роль регулювання ринку деревини.....18

3. РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ДЕРЕВИНИ В УКРАЇНІ.....19

 3.1. Законодавчі передумови та нормативно-правова база регулювання ринку деревини в Україні.....19

 3.2. Органи державного управління та їхня роль у регулюванні ринку деревини.....27

 3.3. Адаптація до вимог європейського законодавства (EU Timber Regulation (EUTR), EU Deforestation-free regulation (EUDR)).....31

4. СИСТЕМА МОНІТОРИНГУ РИНКУ ДЕРЕВИНИ В УКРАЇНІ.....34

 4.1. Основні інструменти моніторингу.....34

 4.2. Система моніторингу ланцюга постачання деревини в Україні.....36

5. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ДЕРЕВИНИ В УКРАЇНІ.....39

 5.1. Антикорупційні заходи та боротьба з незаконним обігом деревини.....39

 5.2. Шляхи підвищення ефективності моніторингу та контролю.....40

6. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПОЛІПШЕННЯ СИСТЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ ТА МОНІТОРИНГУ.....41

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....43

Упорядники:

Богомаз Михайло Володимирович, виконуючий обов’язки керівника напрямку “Ліси” Всесвітнього фонду природи WWF-Україна;

Лобченко Ганна Олександрівна, менеджерка проєктів напрямку “Ліси” Всесвітнього фонду природи WWF-Україна.

Публікацію підготовлено експертами на замовлення Всесвітнього фонду природи WWF-Україна в межах проєкту “Smartwood (BBB UT) Build Back Better Ukraine Initiative”.

Поширюється безоплатно. Некомерційне використання дозволено за умови посилання на WWF-Україна. Комерційне використання без попереднього дозволу WWF-Україна заборонено.

Рекомендовано цитувати:

Богомаз, М. В., Лобченко, Г. О. (Ред.). (2024). *Регулювання ринку деревини (ланцюга постачання) та система його моніторингу в Україні*. Київ: WWF-Україна.

Фото на обкладинці:

© Yurii Ivanenko / WWF-Україна

Графічний дизайнер:

Альона Зінченко

Опубліковано:

WWF-Україна, 2024.

© Yurii Ivanenko/ WWF-Україна

ВСТУП

Повномасштабне російське збройне вторгнення в Україну має суттєві наслідки для лісового господарства України: 2,9 млн га лісів зазнали різного ступеня пошкодження. З урахуванням лісів АР Крим, Луганської та Донецької областей, які були окуповані до 2022 року, на сьогодні близько 1 млн га лісів розташовані на окупованих територіях або територіях, де ведуться активні бойові дії (“Публічні звіти”, 2019–2022). Зважаючи на збільшення потреби в деревині для післявоєнної відбудови нашої країни, регулювання ринку деревини є критично важливим аспектом для забезпечення сталого розвитку лісового сектору та збалансованого ланцюга постачання. Ці механізми задекларовані в [Стратегії управління лісами України до 2035 року](#) та мають ключове значення для збереження лісових ресурсів, забезпечення екологічної стійкості, стимулювання економічного зростання і забезпечення соціальної відповідальності українського лісового сектору (Дяченко, 1997).

Звіт присвячений аналізу проблем і формуванню напрямів удосконалення регулювання ринку деревини в Україні, зокрема, в контексті євроінтеграції та виконання вимог EUDR. У роботі охарактеризовано лісову галузь країни в розрізі забезпечення різних етапів ланцюга постачання деревини — від планування лісгосподарської діяльності й лісозаготівлі до реалізації ліспродукції та експорту деревини.

Розкрито роль ланцюга постачання в лісовому господарстві та лісопереробці, а також вивчено виклики і проблеми, які виникають на всіх його етапах. Охарактеризовано законодавчі передумови та нормативно-правову базу регулювання ринку деревини в Україні.

Значну увагу приділено ролі різних державних інституцій та органів державного управління України, що впливають на ринок деревини: регулюють і контролюють діяльність лісового сектору, сприяють безперервному лісокористуванню та веденню відповідальної торгівлі деревиною, а також володіють функціями та механізмами впливу на економіку країни або ж зосереджують свою діяльність на аспектах, пов'язаних із боротьбою з незаконними діями й екологічною безпекою. Висвітлено окремі прогалини в системі регулювання ринку деревини, де, зокрема, проблема контролю часто зосереджена не на попередженні незаконних дій, а констатує факт їх вчинення. Важливою тезою звіту є те, що рух пиломатеріалів в Україні фактично не контролюється.

Звіт також виокремлює ризики, пов'язані з процесами реформування управління лісовим господарством, що вже відбулися. Зокрема, підкреслено вплив передачі всього лісового майна та його управління під керівництвом єдиного державного спеціалізованого лісгосподарського підприємства “Ліси України”.

Окреслено значення адаптації системи регулювання ринку деревини до вимог європейського законодавства, як для забезпечення доступу до європейського ринку, так і для підвищення ступеня сталості та відповідальності в лісовому господарстві України.

Кінцева частина окреслює шляхи підвищення ефективності системи моніторингу ринку деревини в Україні та містить рекомендації з покращення цього важливого аспекту управління лісовими ресурсами та попередження корупції в лісовому секторі. Реалізація цих рекомендацій може допомогти Україні забезпечити стале та відповідальне використання лісових ресурсів, зменшити негативний вплив на навколишнє середовище та сприяти розвитку лісового господарства як важливої галузі економіки.

ГЛОСАРІЙ

European Union Timber Regulation (EUTR)

— це законодавчий акт (регламент) Європейського Союзу, прийнятий з метою боротьби з незаконним вирубуванням деревини та контролю за ввезенням нелегальної деревини на європейський ринок. EUTR набрав чинності з березня 2013 року.

Regulation on deforestation-free products (EUDR)

— це законодавчий акт (регламент) Європейського Союзу, прийнятий 29 червня 2023 року з метою формування розширеного плану дій щодо боротьби з вирубуванням та деградацією лісів, вперше викладеного в Повідомленні Комісії про активізацію дій ЄС щодо захисту та відновлення світових лісів 2019 року. Набуває чинності з 01 січня 2025 року (перехідний період від EUTR до EUDR — 18 місяців).

Державний лісовий кадастр — кадастр, який містить відомості про екологічні, економічні й інші кількісні і якісні характеристики лісового фонду.

Ділова деревина — усі круглі й колоті лісоматеріали, окрім деревини дров'яної промислового і непромислового використання та хмизу.

Договір оферти (іноді називається “публічною пропозицією”) — це юридична угода, згідно з якою одна сторона, відома як оферент, надає публічну пропозицію або оголошення, де вказані умови, на яких він готовий укласти договір з будь-якою стороною, яка приймає ці умови. У разі прийняття пропозиції іншою стороною угода вважається укладеною на умовах, визначених в оферті.

Єдина державна система електронного обліку деревини (ЄДСЕОД) — це система фіксації та оформлення руху деревних ресурсів із застосуванням засобів автоматизації на всіх етапах лісозаготівельних робіт із занесенням і передачею інформації покладного (штабельного) обліку за допомогою сучасних інформаційних технологій для подальшого використання в бухгалтерському й управлінському обліку.

Збалансоване лісокористування — це підхід до управління лісовими ресурсами, який спрямований на забезпечення стійкості лісових екосистем, а також на задоволення потреб суспільства в деревині й інших продуктах, які продукуються лісами. Основною ідеєю збалансованого лісокористування є здатність використовувати ліси таким чином, щоб задовольняти потреби сьогодення без погіршення можливостей майбутніх поколінь використовувати ці ресурси.

Круглі лісоматеріали — лісоматеріали, отримані поперечним поділом стовбура поваленого дерева.

Ланцюг постачання (Supply chain) — мережа компаній з виробництва, оброблення та/або розподілу конкретної продукції, що охоплює етапи, необхідні для перетворення продукції із сировини на готову продукцію, та її постачання кінцевим споживачем.

Ліквідна деревина — це деревина або дерев'яні матеріали, які мають певні якість і характеристики, що роблять їх придатними для обробки та використання у лісопереробній промисловості; вона відповідає вимогам стандартів і специфікаціям, не має дефектів, що роблять її непридатною для використання, та відповідає потребам і вимогам кінцевого користувача або виробника.

Моніторинг (за рухом деревини) — це процес

систематичного та цільового збору інформації про переміщення деревини від моменту її заготівлі в лісі до кінцевого споживача або виробника, включно з усіма проміжними етапами транспортування, обробки та продажу. Цей процес може охоплювати відстеження маршрутів перевезення, кількості деревини, її якості, вартості, правомірності та дотримання вимог щодо природоохоронних і лісогосподарських норм.

Незаконний обіг деревини — це процес заготівлі, транспортування, купівлі, продажу або іншої діяльності, пов'язаної з деревиною, який відбувається з порушенням відповідних законів, правил, норм і стандартів. Такими порушеннями можуть бути незаконні дії, як-от: незаконна рубка дерев, вивезення деревини без належних дозволів, підробка документів, що посвідчують походження деревини, а також інші порушення, які призводять до невідповідності законам і стандартам, що регулюють діяльність лісової галузі.

Необроблена деревина — це деревина, яка не пройшла жодного процесу обробки та зберігає свою природну форму і властивості (колоди, напівхлести та хлести). Зазвичай необроблена деревина використовується для структурних або декоративних цілей, а також як сировина для подальшої обробки.

Треjder — це особа, фірма або організація, яка займається купівлею та продажем деревини і її продуктів на ринку. Трейдери можуть працювати контрагентами на різних етапах постачання деревини, серед яких виробники лісосировини, деревообробники, дистриб'ютори та експортери.

Оброблена деревина — це деревина, яка пройшла процес обробки, щоб набути певних форми, розміру або характеристик для використання її з певною метою. Цей процес може включати розпилювання, стругання, фрезерування, шліфування, обрізку й інші операції, що змінюють зовнішній вигляд або властивості деревини.

Послуги екосистем (екосистемні послуги) — це всі корисні ресурси та вигоди, які людина може отримати від природи.

Розкрязування — поперечне розрізання стовбура дерева на частини (сортименти).

Сортимент — лісоматеріал круглий цільового призначення.

Франко-ліс — місцезнаходження лісопродукції, склад. Заготовлена деревина може перебувати на різних складах (франко). В обліку лісопродукції розрізняють склади в лісі, в межах лісосіки (франко-ліс); склади поблизу лісосіки, але за її межами (франко-верхній склад), — проміжні, а також кінцеві склади (франко-нижній склад). Окрім цього, існує склад франко-порт, який застосовують під час експорту.

© Yurii Ivanenko/ WWF-Україна

1. ЛІСОВА ГАЛУЗЬ УКРАЇНИ ТА ЗНАЧЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ДЕРЕВИНИ

Лісовий сектор в Україні є важливою галуззю економіки, яка має значний потенціал і вплив на розвиток країни. Лісове господарство охоплює широкий спектр діяльності, пов'язаної з лісовідновленням, лісозаготівлею, лісопереробкою та іншими перспективними послугами, як-от зелений туризм і послуги екосистем. Розвиток цієї галузі сприяє створенню робочих місць, забезпеченню природними ресурсами та покращенню екологічної ситуації.

Згідно з даними державного лісового кадастру, станом на 2022 рік загальна площа лісових земель становила близько 10,4 мільйона гектарів, зокрема вкритих лісовою рослинністю — 9,6 млн га. Лісистість України складає понад 15,9 % загальної площі країни, що є відносно низьким показником, якщо порівняти з країнами ЄС. Україна займає 9-те місце в Європі за площею лісів та 7-ме місце за запасами деревини. Зростання потреби в деревині та негативний вплив антропогенної діяльності ставлять під загрозу стійкість лісових екосистем і можуть призвести до їхнього розладнання.

Насадження представлені більш ніж 30-ма деревними видами, серед яких домінують сосна, дуб, бук, ялина, береза,

вільха, ясен, граб, ялиця. Хвойні насадження займають 43 % загальної площі, зокрема сосна — 35 %. Твердолистяні насадження становлять 43 %, зокрема дуб і бук — 37 %. Умови для ведення лісового господарства в Україні неоднорідні, тому ліси розміщені вкрай нерівномірно (“Публічні звіти”, 2019–2022).

Запас деревини в лісах оцінюється в межах 2,3 млрд м³. Упродовж року в лісових насадженнях України в середньому приростає 35 млн м³ деревини. Середньорічний приріст деревини у лісах Держлісгентства становить 3,9 м³ на 1 гектар і коливається від 5,0 м³ у Карпатах до 2,5 м³ у Степовій зоні.

Лісозаготівля — етап ланцюга постачання деревини, складовими якого є вирубка дерев і їхня підготовка для транспортування на склади та до споживачів. Цей процес є важливим з погляду задоволення потреб у деревині для будівництва, виробництва меблів, паперу, дерев'яних виробів та інших цінних продуктів. Станом на 2022 рік лісозаготівельна діяльність в Україні була досить активною. Загальний обсяг заготівлі становив близько 16 млн м³ на рік (табл.).

Таблиця. Заготівля деревини за видами лісової продукції у 2010–2022 рр.¹

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020 ²	2021 ^{2,3}	2022 ^{2,3}
Кількість заготовленої деревини	18064,6	19746,2	19763,6	20340,6	20672,4	21924,2	22612,8	21923,0	22529,7	20869,6	17826,2	17649,4	15934,3
Усі види круглого лісу	16145,6	17510,3	17506,7	18021,9	18333,2	19267,7	19605,7	18913,9	19695,7	17886,6	16773,0	16666,9	15085,1
Діловий круглий ліс	7536,0	7989,4	7850,8	8102,1	8158,8	8302,6	8311,3	7296,6	8976,0	9303,4	8996,3	8214,8	6395,8
хвойних порід	...	...	...	...	6615,3	6647,4	6762,5	5844,6	6713,2	7314,8	7343,8	6552,4	4823,3
листяних порід	...	...	...	...	1543,5	1655,2	1548,8	1452,0	2262,8	1988,6	1652,5	1662,4	1572,5
Паливна деревина	8609,6	9520,9	9655,9	9919,8	10174,4	10965,1	11294,4	11617,3	10719,7	8583,2	7776,7	8452,1	8689,3
хвойних порід	...	...	...	...	4446,1	4880,0	5462,2	5972,5	6048,4	3950,6	3548,3 ⁴	3670,4 ⁴	3534,5 ⁴
листяних порід	...	...	...	...	5728,3	6085,1	5832,2	5644,8	4671,3	4632,6	4228,4 ⁴	4781,7 ⁴	5154,8 ⁴
Неліквідна деревина	1919,0	2235,9	2256,9	2318,7	2339,2	2656,5	3007,1	3009,1	2834,0	2983,0	1053,2	982,5	849,2

¹ За даними Держстату (“Заготівля деревини”, 2010–2022). Дані за 2014–2022 роки наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій і Луганській областях.

² За даними Держлісгентства (вивантажені з Єдиної державної системи електронного обліку деревини за 2020 р. — 23.03.2021 р., 2021 р. — 15.03.2022 р., 2022 р. — 16.03.2023 р.), сформованими за місцем здійснення діяльності підприємств.

³ Дані можуть бути уточнені.

⁴ Розрахункові дані.

Протягом 2022 року державними лісгосподарськими підприємствами, які належать до сфери управління Держлісагентства, заготовлено близько 13,5 млн м³ лісоматеріалів, зокрема 7,5 млн м³ лісоматеріалів хвойних порід, 4,5 млн м³ — твердолистяних, 1,4 млн м³ — м'яколистяних. На внутрішній ринок реалізовано 10,9 млн м³ лісоматеріалів, з яких 4,2 млн м³ лісоматеріалів круглих, 3,2 млн м³ деревини дров'яної промислового використання та 3,5 млн м³ деревини дров'яної непромислового використання. Середньозважена вартість одного знеособленого кубометра лісоматеріалів у 2022 році становила 1740 грн (без ПДВ), що на 327 грн (або 23 %) більше, ніж за аналогічний період 2021 року (“Публічні звіти”, 2019–2022). Іншими лісокористувачами сукупно заготовлено близько 2,4 млн м³ деревини.

Водночас високий обсяг лісозаготівель також ставить під загрозу стан лісових ресурсів, особливо лісовідновлення шляхом природного поновлення. Важливо забезпечити раціональне та відповідальне використання лісів для запобігання деградації екосистем і втратам біорізноманіття.

Українські лісокористувачі реалізують лісоматеріали й інші продукти та послуги лісу згідно з чинним законодавством, зокрема відповідно до положень законів України “Про товарні біржі” (Про товарні біржі: Закон України, 1992), “Про ринки капіталу та організовані товарні ринки” (Про ринки капіталу: Закон України, 2006), “Про публічні закупівлі” (Про публічні закупівлі: Закон України, 2016), “Про оборонні закупівлі” (Про оборонні закупівлі: Закон України, 2020). Для стабільного забезпечення ринку деревиною лісгосподарські підприємства здійснюють реалізацію лісоматеріалів на товарних біржах, які отримали ліцензії Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. Лісовий сектор України не тільки забезпечує потреби внутрішнього ринку, але й успішно працює на міжнародному рівні, експортуючи велику частину обробленої деревини, зокрема, і до країн ЄС. Ця діяльність дозволяє державі залучати значні додаткові доходи завдяки вищим контрактним цінам, що встановлюються на зовнішньому ринку (“Публічні звіти”, 2019–2022).

Какао і шоколад

Кава

Соя

Пальмова олія

Велика рогата худоба

Деревина та каучук

З метою боротьби з незаконною вирубкою деревини й уникнення міжнародної торгівлі незаконно отриманою деревиною Європейський Союз прийняв Регламент № 995/2010, відомий як Регламент Європейського Союзу щодо деревини, або **EUTR**. Цей регламент набрав чинності 3 березня 2013 року і став обов'язковим для компаній, що продають або ввозять на ринок ЄС деревину та вироби з неї.

Пізніше, 29 червня 2023 року, Європейський парламент прийняв “Regulation on deforestation-free products” (Регламент про продукцію, виготовлену без вирубки лісів), або **EUDR**. Він є частиною ширшого плану дій щодо боротьби з вирубкою та деградацією лісів, вперше викладеного в Повідомленні Комісії про активізацію дій ЄС щодо захисту та відновлення світових лісів 2019 року. Це зобов'язання було підтверджено організаціями European Green Deal (Європейський зелений курс), EU Biodiversity Strategy for 2030 (Стратегія біорізноманіття ЄС до 2030 року) та Farm to Fork Strategy (Стратегія ЄС “Від лану до столу”) (“Regulation on Deforestation-free products”, 2023).

Основним каталізатором цих процесів є розширення сільськогосподарських угідь, що пов'язано з виробництвом таких товарів, виробництво яких спричиняє втрату лісів у всьому світі. Серед них соя, яловичина, пальмова олія, деревина, какао, кава, каучук та деякі похідні продукти, як-от шкіра, шоколад, шини чи меблі. Оскільки Європейський союз має велику економічну потужність і виступає споживачем товарів, виробництво яких може спричинити знищення та деградацію лісів, він частково несе відповідальність за таку проблему та намагається стати лідером у вирішенні цього питання. Згідно з EUDR кожен оператор чи трейдер, який постачає ці товари на ринок ЄС або експортує їх з нього, повинен підтвердити, що продукція не походить зі знеліснених територій або не призвела до деградації лісів після 31 грудня 2020 року. Таким чином, EUDR скасовує EUTR. Починаючи з 29 червня 2023 року, оператори та трейдери матимуть 18 місяців для впровадження нових правил (“Regulation on Deforestation-free products”, 2023).

Ключові визначення в EUDR

Знеліснення — перетворення лісу на сільськогосподарські угіддя, незалежно від того, спричинене воно людиною чи ні.

Деградація лісів — структурні зміни в лісовому покриві, які є перетворенням:

(а) пралісів або лісів, що відновлюються природним способом, у плантаційні ліси або в інші лісові землі (наприклад, рідколісся); або (б) пралісів у висаджені ліси (штучно створені насадження).

Праліс — природного походження ліс із місцевих видів дерев, де немає чітко видимих ознак діяльності людини й екологічні процеси суттєво не порушені.

Плантаційний ліс (лісова плантація) — штучно створений ліс, у якому проводиться інтенсивна господарська діяльність і який відповідає (на момент створення та стиглості насаджень) усім із наведених критеріїв: його склад представлений одним або двома видами, деревостан у межах одного класу віку, а дерева розташовані з рівномірним інтервалом; до такого належать плантації з короткою ротацією для отримання деревини, волокна й енергетичні плантації, водночас до нього не входять ліси, створені для захисту або відновлення екосистеми, а також ліси, створені за допомогою посадки або посіву, які у віці стиглості нагадують або будуть нагадувати природні ліси.

Висаджені ліси (штучно створені насадження) — ліси, у складі яких переважають посаджені та/або посіяні дерева, за умови, що такі дерева (очікувано) становитимуть більше 50 % запасу деревини на момент стиглості; до таких належать деревостани порослевого походження від дерев, які були посаджені або посіяні.

Інші лісові землі — землі, що не класифікуються як “ліси”, площа яких перевищує 0,5 гектара, з деревами заввишки понад 5 метрів і покриттям пологі від 5 до 10 % або деревами, які можуть досягати цих параметрів, або із сукупним покриттям кущами, чагарниками й деревами понад 10 %, за винятком земель, що використовуються переважно під сільське господарство або міське землекористування.

Ліс, який відновлюється природним шляхом, — ліс, що переважно складається з дерев, утворених природним поновленням; до його складу входять:

- (а) ліси, для яких неможливо розпізнати, посаджені вони чи природно відновлені;
- (б) ліси з таким поєднанням місцевих видів дерев природного походження і висаджених або висіяних дерев, за якого дерева природного походження (очікувано) становитимуть основну частину запасу деревини на етапі стиглості;
- (в) порослеві деревостани від дерев природного походження;
- (г) природно поновлені дерева інтродукованих видів.

Європейські зміни торкнуться щонайменше лісової та деревообробної галузей України. Водночас галузь лісового господарства України перебуває в процесі трансформації. Це стосується не лише системи управління, але й підходів до господарювання. Головна задекларована мета реформування — розроблення та внесення змін до законодавства щодо розподілу контролюючих, регуляторних і господарських функцій, які до 2023 року належали до повноважень Державного агентства лісових ресурсів України та створювали конфлікт інтересів. Результатом перетворень має стати спеціалізоване державне лісогосподарське

акціонерне товариство “Ліси України” (ПАТ “Ліси України”) державної форми власності, яке матиме в підпорядкуванні 144 філії (“Філії ДП “Ліси України”, 2023) (раніше — лісгоспи). Кабінетом Міністрів України прийнято розпорядження від 29 грудня 2021 р. № 1777-р “Про схвалення Державної стратегії управління лісами України до 2035 року”, де представлено “операційний план реалізації у 2022–2024 роках Державної стратегії управління лісами України до 2035 року” (Про схвалення Державної стратегії: розпорядження КМУ, 2021). Саме цей документ окреслює порядок впровадження реформи.

У контексті ефективного управління лісами на рівні стратегічних цілей у Стратегії передбачено забезпечення прозорості лісогосподарської діяльності в частині відкритого електронного продажу деревини та впровадження нової системи організації охорони і захисту лісів, запобігання незаконним рубкам, обігу та збуту незаконно заготовленої деревини. Для цього передбачається надання Держлісагентству таких функцій, як-от:

- моніторинг внутрішнього споживання деревини;
- узагальнення даних електронного обліку деревини;
- координація ведення реєстру лісорубних квитків;
- координація ведення реєстру постійних лісокористувачів;
- координація ведення реєстру сертифікатів походження деревини;
- координація проведення електронних аукціонів з продажу деревини.

Стратегією передбачено, що формування загальнодержавного балансу заготівлі і споживання деревини повинне здійснюватися з використанням єдиної державної інформаційної системи ("Лісовий портал") через формування прогностичних показників заготівлі деревини на основі попиту деревообробних підприємств, визначення загальної кількості деревини, яка може бути реалізована; визначення фактичних обсягів заготівлі деревини та її споживання з урахуванням імпорту деревини і деревної продукції первинної і вторинної переробки (пиломатеріалів, плитних матеріалів), що сприятиме підвищенню попиту на вітчизняну деревину, її повному використанню, заміщенню імпорту підприємствами глибинної переробки деревини; створення перепон для тіньового обігу деревини і деревних матеріалів.

© Yurii Ivanenko/ WWF-Україна

Зазначені у Стратегії цілі й завдання є важливими елементами регулювання ринку деревини. Загалом регулювання ринку деревини передбачає встановлення правил і нормативів, які контролюють та організують усі ланки ланцюга постачання, включно із лісозаготівлею, лісопереробкою і торгівлею деревиною. Регулювання ринку деревини має на меті досягнення таких принципів, як-от:

Збалансоване лісокористування. Встановлення лімітів на лісозаготівлю та вирішення питань видачі спеціальних дозволів дає змогу контролювати обсяги вирубки деревини і забезпечує невиснажливе лісокористування — підхід до господарського використання лісових ресурсів, який передбачає збереження лісів і їхньої екологічної стійкості протягом тривалого періоду часу. Це можливо завдяки регулюванню обсягів використання деревини й інших лісових ресурсів у межах об'єму їх приросту (відтворення) за визначений період, що допомагає уникнути надмірного вирубування та зберегти екологічний баланс у лісових екосистемах (Попадинець, & Сторонянська, 2014).

Забезпечення економічної стійкості. Ефективне регулювання ринку деревини стимулює розвиток лісової промисловості та забезпечує економічну стійкість галузі. Чіткі правила й нормативи дозволяють забезпечити рівні умови для всіх учасників ринку, знизити ризики недобросовісної конкуренції та сприяти розвитку бізнесу (Бобко, 2003).

Попередження незаконного обігу деревини. Впровадження електронних систем контролю та моніторингу дозволяє виявляти і припиняти незаконну діяльність у сфері лісозаготівлі й торгівлі деревиною.

Забезпечення соціальної відповідальності. Правила та стандарти забезпечують дотримання прав працівників і їхніх соціальних гарантій, а також сприяють розвитку соціальних програм для місцевих громад, які залежать від лісових ресурсів.

Підтримка екологічної стійкості. Регулювання ринку деревини допомагає запобігати нестачі лісових ресурсів, зберігати природний баланс і забезпечує екологічну безпеку лісових екосистем (Медведєв, 2005).

З метою ефективного регулювання ринку деревини в Україні Уряд та відповідні організації впроваджують різноманітні **нормативні акти та механізми**, до яких, зокрема, належать:

Законодавство у сфері лісового господарства

Україна має ряд законів і постанов, що регулюють діяльність у лісовому секторі. Основу складають Лісовий кодекс України (Лісовий кодекс України, 1994), Закон України “Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року” (Про Основні засади (стратегію): Закон України, 2019), Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища” (Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України, 1991), розпорядження КМУ “Про схвалення Державної стратегії управління лісами України до 2035 року” (Про схвалення Державної стратегії: розпорядження КМУ, 2021), а також ряд постанов, які встановлюють правила лісозаготівлі, торгівлі деревиною та експорту лісосировини.

Моніторинг і контроль

Реалізація системи моніторингу та контролю за дотриманням нормативів і законодавства в лісовому секторі дає змогу виявляти та попереджувати незаконну діяльність і порушення у сфері лісозаготівлі та лісопереробки (Про затвердження Порядку: постанова КМУ, 2019; “Моніторинг внутрішнього споживання”, 2023).

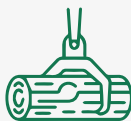
Фінансові заходи

Введення податків і митних зборів на лісові ресурси та лісосировину може сприяти економічній стійкості галузі, забезпечуючи додаткові ресурси для розвитку лісового господарства й охорони лісових ресурсів (Бобко, 2003).

Сертифікація та стандартизація

Впровадження сертифікаційних і стандартизаційних систем дозволяє забезпечити високу якість деревини та продуктів лісу, а також дотримання екологічних і соціальних стандартів. Наприклад, сертифікація лісів за стандартами FSC (Forest Stewardship Council) чи PEFC (Programme for the Endorsement of Forest Certification) сприяє збереженню лісових ресурсів і підтримці сталого лісового господарства.

Розвиток інфраструктури

Забезпечення належної інфраструктури для лісозаготівлі та лісопереробки сприяє підвищенню ефективності і зниженню витрат, що позитивно впливає на конкурентоспроможність галузі.

Отже, постійне вдосконалення й підвищення ефективності системи регулювання ринку деревини є ключовим завданням для забезпечення балансу між екологічними, економічними і соціальними аспектами лісового господарства, забезпечуючи оптимальне використання деревини та збереження природних ресурсів країни (Фурдичко, 2004).

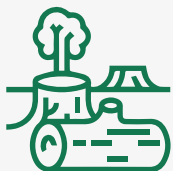
© Yuriy Ivanenko/ WWF-Україна

2. РОЛЬ ЛАНЦЮГА ПОСТАЧАННЯ В ЛІСОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ ТА ЛІСОПЕРЕРОБЦІ

2.1. НАЦІОНАЛЬНІ ВИКЛИКИ І ПРОБЛЕМИ В ЛАНЦЮЗІ ПОСТАЧАННЯ ДЕРЕВИНИ

Лісовий сектор України, подібно до будь-якої складної галузі, стикається з численними викликами та проблемами, які вимагають уваги й невідкладного вирішення

ВИКЛИКИ ТА ПРОБЛЕМИ		ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ	НАСЛІДКИ
1	Незаконна діяльність, пов'язана з вирубуванням лісів	- фінансовий стимул - неефективний контроль - конфлікт інтересів	- втрати лісових ресурсів, - погіршення стану довкілля - втрати податкових надходжень - корупційні ризики
2	Вирубування обсягу, що перевищує середньорічний приріст	- попит на деревину - слабкий контроль	- надмірне використання лісових ресурсів - зменшення запасів деревини - загроза невиснажливому лісокористуванню
3	Відсутність ефективної системи моніторингу	- технічні обмеження - недостатні ресурси	- погіршення стану лісових ресурсів - труднощі у виявленні порушень - зниження довіри до системи лісокористування
4	Соціальні проблеми	- конфлікти інтересів - неефективне управління	- соціальні протести й конфлікти - затримки в реалізації перспективних проєктів - порушення прав місцевих громад
5	Екологічні проблеми	нерациональне лісокористування	- загроза для біорізноманіття - забруднення водних ресурсів - зниження якості навколишнього середовища
6	Система обробки та якості продукції	- неузгодженість стандартів - неефективність виробництва	- втрата довіри споживачів - зменшення конкурентоспроможності на внутрішньому та світовому ринках - незадоволеність споживачів
7	Залежність від експорту	глобальний ринок	- вразливість до змін на світових ринках - ризик втрати доходів для країни
8	Законодавче й інституційне середовище	- складність нормативів - неефективність виконання	- непорозуміння між учасниками ринку - затримки в реалізації реформ і політик

1. Незаконна діяльність, пов'язана з вирубуванням лісів

Причини виникнення:

Фінансовий стимул. Однією з головних причин незаконної рубки є фінансовий стимул (стимул легкої наживи). Наприклад, це може бути спроба отримати прибуток від лісозаготівлі сортиментів найвищої якості без відповідних дозволів і оподаткування.

Неефективний контроль. Незаконна рубка спричинена відсутністю ефективного контролю та нагляду за лісами. Відсутність останнього зумовлюється недостатньою кількістю задіяних ресурсів і технологій для виявлення незаконних дій, а також звичаєвими формальними підходами відповідальних осіб до виконання вимог закону щодо здійснення контрольних заходів.

Конфлікт інтересів. Відведення, заготівля, облік і реалізація сортиментів здійснюються працівниками лісової охорони в межах однієї господарської одиниці.

Наслідки:

- втрати лісових ресурсів;
- погіршення стану довкілля;
- втрати податкових надходжень;
- корупційні ризики.

2. Вирубування обсягу, що перевищує середньорічний приріст

Причини виникнення:

Попит на деревину. Великий попит на деревину в Україні і на експорт пиломатеріалів призводить до збільшення обсягів вирубки. Ще однією прихованою причиною є тиск новоствореного ДП “Ліси України” на підпорядковані Філії щодо збільшення об'ємів заготівлі деревини з метою збільшення кількісних показників ефективності проведеної реформи.

Слабкий контроль. Недостатній контроль за обсягами вирубки лісів дозволяє лісовим підприємствам вирубати більше, ніж щорічно приростає. Це відбувається внаслідок проведення санітарних рубок і стосується окремих лісгосподарських підприємств. Хоча в межах країни, за офіційними даними, вирубується 15,9 млн м³, а приріст щорічно складає 35 млн м³ (“Публічні звіти”, 2019–2022).

Наслідки:

- надмірне використання лісових ресурсів;
- зменшення запасів деревини;
- загроза невиснажливому лісокористуванню.

3. Відсутність ефективної системи моніторингу

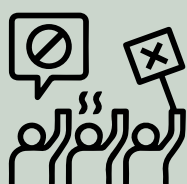
Причини виникнення:

Технічні обмеження. Недостатнє використання сучасних технологій для моніторингу лісів.

Недостатні ресурси. Брак фінансування для створення і підтримки ефективної системи моніторингу.

Наслідки:

- погіршення стану лісових ресурсів;
- труднощі у виявленні порушень;
- зниження довіри до системи лісокористування.

4. Соціальні проблеми

Причина виникнення:

Конфлікти інтересів. Суперечки між місцевими громадами, які мають історичні чи культурні права на ліси, і лісгоспами та філіями, які претендують на комерційне використання лісів.

Неефективне управління. Недостатньо ефективне управління конфліктами інтересів з боку відповідальних органів влади на рівні громад.

Наслідки:

- соціальні протести та конфлікти;
- затримки в реалізації перспективних проєктів;
- порушення прав місцевих громад.

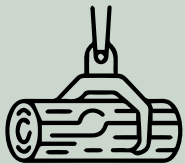
5. Екологічні проблеми

Причина виникнення:

Нераціональне лісокористування. Незаконні рубки та надмірне вирубування лісів можуть призвести до зниження біорізноманіття, ерозії ґрунту, розладнання екосистем та інших негативних екологічних наслідків.

Наслідки:

- загроза для біорізноманіття;
- забруднення водних ресурсів;
- зниження якості навколишнього середовища.

6. Система обробки та якості продукції

Причини виникнення:

Неузгодженість стандартів. Неузгодженість впроваджених обов'язкових стандартів якості деревини та лісових продуктів з вимогами чинних нормативних актів може призвести до низької якості продукції або незадовільного її обліку.

Неефективність виробництва. Низька ефективність виробництва може вплинути на якість продукції.

Наслідки:

- втрата довіри споживачів;
- зменшення конкурентоспроможності на внутрішньому та світовому ринках;
- незадоволеність споживачів.

7. Залежність від експорту

Причини виникнення:

Глобальний ринок. Україна зіткнулася із залежністю від світового ринку деревини та продуктів деревообробки, оскільки значна частина виробленої деревини експортується за кордон. Це може викликати вразливість до коливань світового попиту та цін на деревину, особливо в умовах війни, коли морські порти й авіалінії закриті.

Наслідки:

- вразливість до змін на світових ринках;
- ризик втрати доходів для країни.

8. Законодавче й інституційне середовище

Причини виникнення:

Складність нормативів. Законодавство у сфері лісового господарства може бути складним і неоднозначним, що призводить до подвійного тлумачення.

Неефективність виконання. Проблеми можуть виникати через неефективне виконання інституціями законодавства та неоднозначне трактування його норм.

Наслідки:

- непорозуміння між учасниками ринку;
- затримки в реалізації реформ і політик.

2.2. ПРОГАЛИНИ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ЛАНЦЮГА ПОСТАЧАННЯ В УКРАЇНІ

ЛІСОЗАГОТІВЛЯ

Лісозаготівля є першим етапом ланцюга постачання деревини. Вона охоплює вирубку деревини з лісових масивів для отримання сировини. Цей етап є важливим, оскільки від нього залежать кількісні та якісні характеристики доступної деревини для забезпечення активного попиту.

Для врегулювання цього етапу ланцюга постачання варто приділити особливу увагу процесу планування лісгосподарських заходів та, власне, лісових ділянок до рубки.

© Yurii Ivanenko/ WWF-Україна

Ризики під час лісозаготівлі:

- призначення виду рубок і процес відбору дерев до рубки;
- розкрязжування деревного стовбура на сортименти.

Опис проблеми:

- здійснюється працівниками лісової охорони і створює конфлікт інтересів;
- низький рівень кваліфікації працівників щодо окремих процесів заготівлі деревини призводить до кряжування стовбура на сортименти “під замовника”, вихід ділової частини стовбура знижується.

Основні корупційні ризики та процеси незаконної діяльності пов'язані саме з призначенням виду рубок і процесом відбору дерев до рубки. Контроль за процесом відведення, заготівлі, зокрема якісного розкрязжування, обліку (визначення об'єму та якості сортиментів) покладено на працівників лісової охорони. У такому разі це прямий конфлікт інтересів.

Ще одним важливим аспектом під час лісозаготівлі є раціональне розкрязжування деревного стовбура на сортименти після звалювання дерева й очищення його від сучків і гілок. Індивідуальний підхід і знання вимог стандартів якості деревини — це основа, що дозволяє вальнику виділити найбільш цінну — ділову — частину стовбура від дров'яної його частини.

На жаль, незадовільний рівень оплати праці й екстенсивні методи під час лісозаготівель призвели до низького рівня кваліфікації працівників сфери заготівлі деревини. Кряжування стовбура на сортименти відбувається “під замовника”, а не з урахуванням раціонального підходу. Внаслідок цього вихід ділової частини стовбура (класи якості

А, В, С, D) знижується, а найцінніша деревина втрачається. В Україні у 2022 році вихід круглих лісоматеріалів склав лише 40 % від загального обсягу заготовленої деревини, значну частину з яких становив клас D, що зазвичай заготовляється із сухостійних дерев (“Моніторинг внутрішнього споживання”, 2023).

Загалом перспективи покращення ефективності лісозаготівлі в Україні пов'язані з раціональним використанням лісових ресурсів (що дасть змогу знизити екологічні й економічні втрати, збільшити обсяги доступної деревини для подальшої переробки) та впровадженням сучасних технологій. Розвиток інноваційних методів лісозаготівлі вибіркоким методом і технологій догляду за молодими насадженнями сприятиме збільшенню продуктивності лісів та безперервному забезпеченню сировиною (Фурдичко, 2004). Лісовідновлення є невід'ємною частиною лісозаготівлі та має велике значення для збереження лісових екосистем. Правильно заплановане і вчасно проведене відтворення лісів, зокрема із використанням природного поновлення, сприяє відновленню лісового покриву після лісозаготівлі та збереженню біорізноманіття.

© Yuri Ivanenko/ WWF-Україна

ПЕРЕРОБКА КРУГЛИХ ЛІСОМАТЕРІАЛІВ

Другий етап ланцюга постачання — лісопереробка.

Він є ключовим між лісозаготівлею та кінцевими споживачами готової продукції. На цьому етапі сировина перетворюється в пиломатеріали та вироби: дошки, бруски, целюлозу, папір, тріску, фанеру, меблі й інші продукти деревини. Переробка круглих лісоматеріалів як етап ланцюга постачання в Україні має ряд проблем, що потребують додаткового врегулювання.

Анонімне опитування майстрів лісу показало, що основна частина незаконно добутої деревини під час лісозаготівель потрапляє до місцевих лісопильних підприємств без належних товаросупровідних документів або “під прикриттям” товарно-транспортної накладної (ТТН), за якою вже відбулася поставка лісопродукції іншому контрагенту. Зазвичай ця деревина переробляється та реалізується у вигляді пиломатеріалів і продуктів лісопилення для місцевого населення без здійснення обліково-касових операцій.

Також широко застосовується переробка деревини, яка була куплена фізичними особами в лісокористувачів за так званими “соціальними цінами” (для індивідуальних потреб, не більше 30 куб. м на рік для однієї особи). Така деревина внаслідок викупу або попередньої домовленості потрапляє до місцевих переробників і реалізується у вигляді пиломатеріалів поза межами бухгалтерського обліку та звітності.

Перспективи розвитку лісопереробної галузі в Україні полягають у застосуванні екологічно чистих технологій та ефективного використання лісових ресурсів, а також

Ризики під час переробки круглих лісоматеріалів:

- обмежений контроль під час локального транспортування деревини.

Опис проблеми:

- незаконно добута деревина може потрапляти до місцевих лісопильних підприємств без належних документів через використання схеми “під прикриттям” ТТН для інших поставок та уникнення обліково-касових операцій.

у застосуванні системи контролю за повним циклом руху колод від процесу заготівлі до моменту отримання готового виробу. Запровадження сучасних технологій обробки деревини дозволить збільшити продуктивність і якість виробів, знизити енергоспоживання та підвищити економічну ефективність галузі. А запровадження удосконаленої системи моніторингу за рухом деревини впродовж усього циклу переробки дасть змогу мінімізувати об'єми незаконного обігу деревини та покращити інвестиційну привабливість сектору лісопереробки (Фурдичко, 2004).

ТРАНСПОРТУВАННЯ ТА ЛОГІСТИКА

Третій етап ланцюга постачання — транспортування і логістика — відіграє важливу роль у забезпеченні своєчасної та ефективної доставки деревини й готової лісопродукції від лісу до кінцевих споживачів або на експорт. Цей етап охоплює різноманітні види транспортування, серед яких автотранспорт, залізниця, морський і річковий транспорт, а також обробку та складування деревини в логістичних центрах. Особливості транспортування та логістики лісової продукції полягають у необхідності оптимізації маршрутів, що враховують географічне розташування лісів, лісопереробних підприємств і кінцевих споживачів. Також важливими є питання організації зберігання та обробки деревини в логістичних складах, щоб забезпечити якісний стан продукції і її готовність до поставок.

Етап транспортування деревини в Україні контролюється правоохоронними органами — Міністерством внутрішніх справ України та Державною екологічною інспекцією України, а тому добре нормативно врегульований. Однак, недоліки в системі оформлення товаросупровідних документів створюють ризики транспортування нелегально добутої деревини. Для усунення таких загроз потрібно комплексно підходити до цього процесу.

Наразі на базі системи електронного обліку деревини ДП “ЛІАЦ” створено механізм фотофіксації унікального бокового й торцевого малюнка навантажених на лісовоз колод. Так, це дійсно ефективний засіб боротьби з нелегальним транспортуванням незаконно добутої деревини. Однак він дієвий лише у разі транспортування лісопродукції дорогами загального користування та на значні відстані. Цей метод ніяк не впливає на перевезення деревини на короткі відстані у випадках, коли лісовоз, рухаючись до місця розвантаження, може не перетинати дороги загального користування, а польовою чи лісовою дорогою дійхати до маленької пилорами на краю населеного пункту. Зазвичай такий транспортний засіб рухається взагалі без будь-яких документів.

Перспективи розвитку транспортування та логістики лісової продукції в Україні пов’язані з розвитком транспортної інфраструктури і впровадженням сучасних логістичних технологій. Забезпечення швидкого й ефективного перевезення деревини з лісу до лісопереробних підприємств і кінцевих споживачів підвищить конкурентоспроможність галузі та сприятиме розвитку міжнародного експорту. Крім того, використання сучасних технологій у логістиці дасть змогу знизити витрати на транспортування та підвищити рівень обслуговування клієнтів (Фурдичко, 2004).

© Yurii Ivanenko/ WWF-Україна

Ризики під час транспортування та логістики:

- недоліки в системі оформлення товаросупровідних документів.

Опис проблеми:

- фотофіксація унікального бокового й торцевого малюнка навантажених на лісовоз колод у системі електронного обліку деревини дієва лише у разі транспортування лісопродукції дорогами загального користування та на значні відстані.

Рішення

Дієвими методами боротьби є:

- контроль за місцевими переробниками щодо наявності нелегальної деревини на території їхнього підприємства, а також за використанням ними касових апаратів та інвойсів під час реалізації пиломатеріалів;
- розширення мережі лісових доріг із твердим покриттям для прискорення транспортування і поліпшення прозорості.

МАРКЕТИНГ І ЗБУТ

Четвертий етап ланцюга постачання — маркетинг та збут лісопродукції — охоплює рекламу, продаж та дистрибуцію готової деревини і виробів на внутрішньому й зовнішньому ринках. Маркетингові стратегії і продаж відіграють важливу роль у стимулюванні попиту на українські лісові вироби та забезпеченні їхньої конкурентоспроможності на світовому ринку. Особливості маркетингу та збуту лісової продукції в Україні полягають у здатності конкурувати з іншими лісовими експортерами, використанні ефективних маркетингових інструментів, а також відповідності вимогам міжнародних ринків.

Етап реалізації деревини в необробленому вигляді регулюється відповідно до положень законів України “Про товарні біржі” (Про товарні біржі: Закон України, 1992),

“Про ринки капіталу та організовані товарні ринки” (Про ринки капіталу: Закон України, 2006), “Про публічні закупівлі” (Про публічні закупівлі: Закон України, 2016), “Про оборонні закупівлі” (Про оборонні закупівлі: Закон України, 2020), а також постановою Кабінету Міністрів України “Про реалізацію експериментального проекту щодо проведення електронних аукціонів з продажу необробленої деревини” (Про реалізацію експериментального проекту: постанова КМУ, 2019). Однак створення єдиного підприємства ДП “Ліси України”, що контролює більше 70 % ринку необроблених лісоматеріалів, формує передумови для монополізації ринку та можливої появи тіньових схем продажу лотів лісопродукції великих об’ємів через електронні торгові біржі для “обраних” клієнтів.

Ризики під час маркетингу та збуту:

- монополізація ринку та можливе виникнення тіньових схем.

Опис проблеми:

- створене єдине підприємство ДП “Ліси України” контролює більше 70 % ринку необроблених лісоматеріалів.

Рішення:

- Для зниження ризику виникнення таких випадків необхідно запроваджувати адаптивну систему формування лотів, яка враховуватиме (наприклад, у відсотковому співвідношенні) інтереси представників малого, середнього та великого бізнесу, а також потреби економіки. На основі цих даних буде встановлено обмеження щодо розмірів лотів і їхньої кількості для кожного сегмента лісопереробників у межах визначеної територіальної одиниці.

Перспективи розвитку маркетингу та збуту деревини в Україні пов’язані з розширенням ринків збуту, удосконаленням маркетингових стратегій і підвищенням якості й асортименту лісопродукції. Залучення професіоналів у галузі маркетингу, вивчення потреб ринку та забезпечення високої якості продукції допоможуть зайняти конкурентні позиції на світових ринках і збільшити обсяги експорту (Фурдичко, 2004).

Усі етапи ланцюга постачання деревини мають ряд недоліків, що в комплексі створюють “коридор”, яким рухається незаконно добута деревина. Заангажованість органів контролю, конфлікт інтересів, відсутність інноваційних підходів — корінь тих проблем, що тривалий час не вдається вирішити керівництву лісової галузі України.

© Yurii Ivanenko/ WWF-Україна

2.3. РОЛЬ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ДЕРЕВИНИ

Регулювання ринку деревини та її продуктів відіграє критичну роль у вирішенні окреслених вище проблем у ланцюзі постачання деревини в Україні. Комплексно спроектована й ефективно впроваджена система регулювання може мати такі ключові впливи:

Законодавча основа

Встановлення чіткого й узгодженого законодавства у сфері лісового господарства і торгівлі деревиною створює базу для врегулювання ринку. Це допомагає визначити правила й обмеження щодо вирубування, переробки, транспортування та експорту деревини.

Сприяння розвитку внутрішнього ринку та формуванню доданої вартості

Регулювання може створювати стимули для розвитку внутрішнього ринку деревини та лісових продуктів, що впливає на економічну ефективність галузі. Підтримка локальних виробників і переробників сприятиме розвитку місцевої економіки.

Контроль і нагляд

Державні органи, недержавні організації та громадяни мають змогу здійснювати контроль і нагляд за використанням лісових ресурсів та дотриманням встановлених правил. Це допомагає виявляти незаконну діяльність і перевищення повноважень посадовими особами лісокористувачів та запобігати їм.

Екологічний захист

Регулювання ринку може охоплювати норми та стандарти, що забезпечують екологічний захист. Це важливо для збереження біорізноманіття, збереження лісового середовища й запобігання його забрудненню.

Захист прав місцевих громад

Ефективна система регулювання може враховувати інтереси місцевих громад, які мають історичні, культурні чи звичаєві права на ліси. Вона містить механізми для вирішення конфліктів і справедливого розподілу користування лісами.

Співпраця з міжнародними організаціями

Україна може співпрацювати з міжнародними організаціями — [Forest Stewardship Council® \(FSC\)](#), [Організацією об'єднаних націй \(ООН\)](#) та іншими — для обміну найкращими практиками і забезпечення відповідності світовим стандартам.

Ефективне регулювання ринку та розвиток лісового господарства в Україні вимагають комплексного підходу. Такий підхід передбачає зміцнення контролю над лісами, підвищення ефективності моніторингу, усунення конфліктів інтересів, підтримку сталого лісокористування, встановлення стандартів якості та розвиток внутрішнього ринку. До того ж важливо вдосконалювати законодавство та забезпечувати ефективне виконання законів у цій сфері.

3. РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ДЕРЕВИНИ В УКРАЇНІ

3.1. ЗАКОНОДАВЧІ ПЕРЕДУМОВИ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ДЕРЕВИНИ В УКРАЇНІ

© Yurii Ivanenko/ WWF-Україна

Діяльність в галузі лісового господарства в Україні врегульована понад 50-ма спеціальними законодавчими актами, більшість із яких були прийняті до 2010 року та прямо або опосередковано є нормативною спадщиною Радянського Союзу. Важливим, ключовим у системі правового регулювання лісових відносин, документом є Лісовий кодекс України (Лісовий кодекс України, 1994). Загалом регулятивне середовище в цій сфері не завжди корелює з принципами ефективного та невиснажливого використання лісових ресурсів. Прогалини у законодавстві сприяють незаконним діям і зловживанням. Саме тому необхідне системне оновлення законодавства.

Протягом тривалого часу відчувався вплив відсутності чіткої стратегії для розвитку лісового господарства. Використання ізольованих рішень не призвело до покращення у використанні лісових ресурсів, а, навпаки, правове поле в цій галузі стало надто важким і нестабільним.

Розпорядженням КМУ від 29 грудня 2021 року № 1777-р було схвалено [“Державну стратегію управління лісами України до 2035 року”](#) (далі — Стратегія), а також [“Операційний план реалізації у 2022-2024 роках Державної стратегії управління лісами України до 2035 року”](#). Стратегія була розроблена Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України за участі WWF-Україна у 2020 році, але ухвалена тільки в грудні 2021 року після тривалого громадського обговорення і стратегічної екологічної оцінки. Більшість пропозицій WWF-Україна до природоохоронного блоку стратегії була врахована й стала його основою. Серед основних показників, які передбачалося досягти до 2035 року, значаться підвищення лісистості до 18 % і збільшення загального обсягу лісових ресурсів до 2,5 мільярда кубометрів. Важливим елементом цього проєкту було закріплення національної лісової політики з визначеними пріоритетами від держави (Конституція України, 1996).

Стратегія на найвищому рівні декларує потребу переходу від суцільних рубок до вибіркових і втілення принципів наближеного до природи лісівництва. Вона містить вимоги щодо перетворення похідних насаджень і зменшення монокультур.

Окремий акцент робиться на збереженні стійкості лісового покриву в захисних і рекреаційних лісах, які часто страждають від надмірних обсягів рубок, та необхідності запобігання подальшій ерозії ґрунту. Ця стратегія визначає основу для перегляду встановлених і деяких застарілих практик у лісовому господарстві. Також наголошується на важливості залишення різних розмірів і стадій розкладу сухостійної і мертвої деревини для підтримки біорізноманіття.

Водночас до 2022 року ринок деревини залишався недостатньо регульованим через відсутність комплексного закону, який би ретельно визначив його правила й умови функціонування. Зрушенням стало проходження першого читання проєкту закону України “Про ринок деревини” (Про ринок деревини: проєкт закону України, 2021) у 2021 році. Однак через повномасштабне російське збройне вторгнення в Україну процес його ухвалення був призупинений, як і ще низка важливих законопроєктів у сфері регулювання ринку деревини.

Важливою складовою цього законопроєкту є створення лісового інформаційного порталу, який спрямований на забезпечення прозорості на ринку деревини й об’єднання усієї важливої інформації щодо нього, а також сприяння взаємодії учасників ринку. Він передбачає декларування операцій з деревиною та виробами з неї від маркування заготовленої колоди до кінцевого споживача. В іншому важливому аспекті цей законопроєкт встановлює вимогу щодо декларування річного плану заготівлі деревини для забезпечення прогнозованої доступності сировини на ринку. Заразом ця ініціатива пропонує продаж деревини виключно через електронні аукціони та договори оферти. Також до 1 січня 2025 року переробка деревини державними лісовими господарствами має бути виокремлена з їхнього виробничого циклу через створення нової юридичної особи зі збереженням форми власності.

ПРОДАЖ СТАНДАРТИЗОВАНОЇ ДЕРЕВИНИ

У червні 2020 року було прийнято положення про продаж стандартизованої деревини через сертифіковані біржі. Це спричинило обмеження аукціонів з продажу необробленої деревини лише на сертифікованих майданчиках. Однак це також призвело до штучної монополізації ринку, оскільки тільки Українська енергетична біржа мала ліцензію на проведення торгів на ринках капіталу до 30 вересня 2021 року. Наразі питання частково врегульовано за допомогою видачі ліцензій усім біржам, які подали необхідний для цього пакет документів.

Загалом цей процес підкреслює потребу в уніфікації підходів до реалізації деревини та наголошує на важливості впровадження електронного обліку для послідовного процесу руху деревини, а також моніторингу для запобігання незаконним рубкам.

ПЛАНУВАННЯ ВЕДЕННЯ ГОСПОДАРЮВАННЯ ОКРЕМИМИ ВИРОБНИЧИМИ ОДИНИЦЯМИ (ЛІСОКОРИСТУВАЧАМИ)

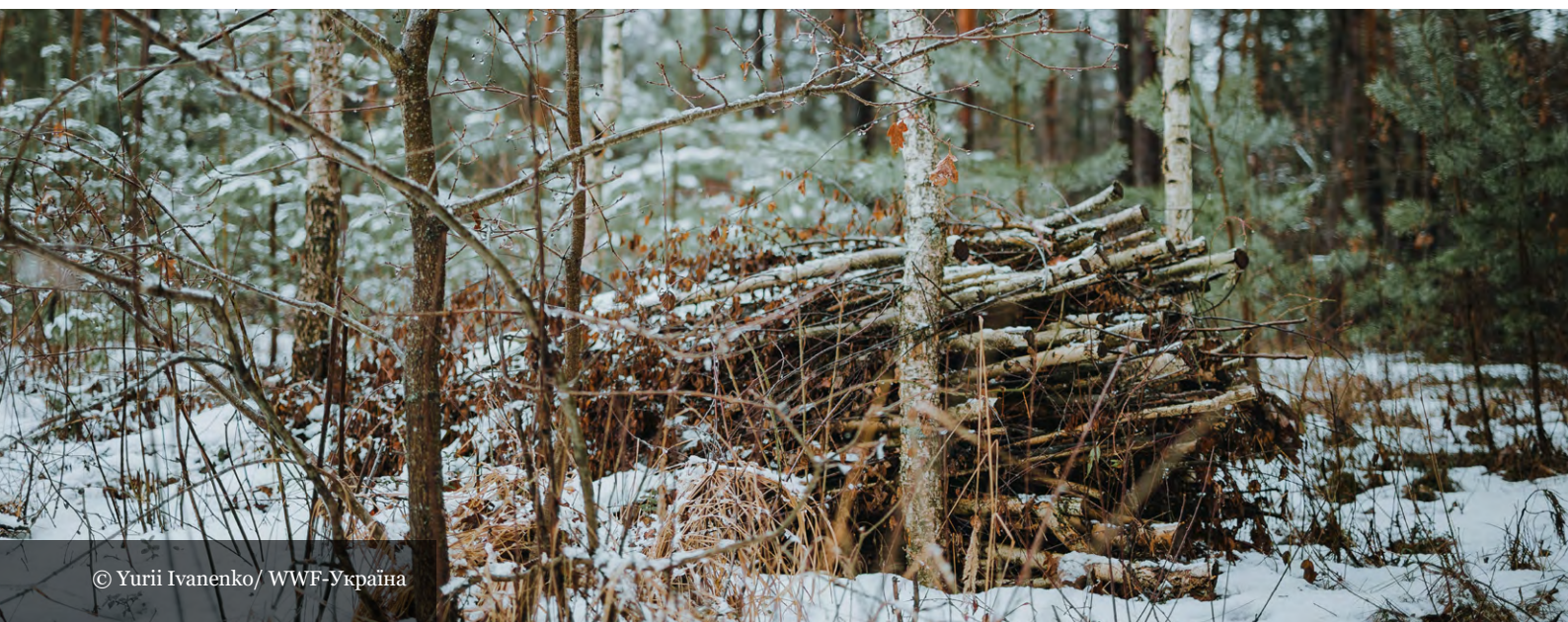
Планування ведення господарювання окремими виробничими одиницями (лісокористувачами) відбувається на основі матеріалів лісовпорядкування, що проводиться один раз на 10 років (ревізійний період) лісовпорядними організаціями. Вимоги до проведення лісовпорядних робіт врегульовано постановою КМУ від 07 лютого 2023 року № 112 “Про затвердження Порядку здійснення лісовпорядкування” (Про затвердження Порядку: постанова КМУ, 2023). Процес лісозаготівлі розпочинається на етапі планування лісгосподарських заходів (рубок).

Спеціальне використання в порядку рубок головного користування відбувається на основі розпорядження КМУ від 23 травня 2007 року № 761 “Про врегулювання питань щодо спеціального використання лісових ресурсів” (Про врегулювання питань: розпорядження КМУ, 2007). Цей документ містить вимоги щодо проведення рубок головного користування та інших, не пов’язаних з веденням лісового господарства, рубок, а також порядок видачі спеціальних дозволів на використання лісових ресурсів (лісорубних квитків).

Рубки формування і оздоровлення лісів здійснюються відповідно до постанови КМУ від 12 травня 2007 року № 724 “Про затвердження Правил поліпшення якісного складу лісів” (Про затвердження Правил: постанова КМУ, 2007). Під час проведення заходів формування і оздоровлення лісів застосовуються такі рубки: догляду, санітарні, лісовідновні, переформування, пов’язані з реконструкцією, ландшафтні. Зважаючи на те, що з моменту їхнього затвердження пройшло вже 16 років, логічно, що вони містять ряд застарілих і неактуальних вимог.

Значною проблемою є відсутність механізмів контролю за дотриманням лісокористувачами чинних норм, а також наявність вимог, виконання яких узагалі неможливо проконтролювати. Також вони суперечать Стратегії в її частині про перспективу заборони суцільних видів рубок у порядку спеціального користування лісовими ресурсами.

Виділення лісових ділянок для проведення санітарних рубок відбувається на основі вимог постанови КМУ від 27 липня 1995 року № 555 “Про затвердження Санітарних правил в лісах України” (Про затвердження Санітарних правил: постанова КМУ, 1995) (зі змінами та доповненнями). Для поліпшення санітарного стану лісів здійснюються такі заходи: вибіркові санітарні рубки, суцільні санітарні рубки та ліквідація захаращеності.

© Yurii Ivanenko/ WWF-Україна

© Yuriy Ivanenko/ WWF-Україна

Останні правки, що були внесені 09 грудня 2020 року, окрім всього іншого, змінили порогові значення повноти деревостанів для призначення суцільних санітарних рубок. Це дійсно важливий аспект, що дозволяє лісокористувачам застосовувати традиційні заходи для лісовідновлення після проведення суцільних санітарних рубок, на відміну від залишених рідколісь із дозволеною повнотою 0,1 після проведення вибіркового санітарного рубки (поріг повноти 0,1 був визначений Санітарними правилами до внесення змін у 2020 році).

Згідно з офіційними даними та численними публікаціями, санітарні види рубок залишаються сьогодні лісгосподарськими заходами із найвищим ризиком незаконної діяльності та породжують прояви корупції. Процедура призначення як вибіркового, так і санітарного рубки, порівнюючи із редакцією Санітарних правил 1995 року, обтяжена бюрократичними механізмами контролю. Але це ніяким чином не впливає на підвищення рівня законності їх призначення та проведення. Через великий обсяг необхідних актів і погоджень на всіх інституційних рівнях процес призначення рубки зводиться до формальності. Польові комісійні обстеження проводяться представниками лісозахисних підприємств, які є лісопатологами, але не завжди мають компетентність і повноваження перевіряти якість відводу дерев до рубки або екологічний вплив запроєктованого заходу на навколишнє середовище. Аналіз актів лісопатологічного обстеження показав, що вони пишуться шаблонно. Це наслідок того, що вимоги до їх написання не врегульовані чинним законодавством. Представники органів місцевого самоврядування через повну некомпетентність у питаннях ведення лісового господарства зазвичай ігнорують польові обстеження та підписують лісопатологічний акт на робочому місці.

Ще однією дискусійною вимогою є проведення оцінки впливу на довкілля (далі — ОВД) для суцільних санітарних рубок площею більше 1,0 га згідно з вимогами Закону України “Про оцінку впливу на довкілля” (Про оцінку впливу на довкілля: Закон України, 2017). Оцінка впливу на довкілля — це ефективний спосіб запобігання зловживанням і незаконній діяльності під час проведення санітарних заходів. Також процедура ОВД дозволяє залучити до процесу призначення суцільних санітарних рубок усі зацікавлені сторони.

Натомість цей інструмент перетворився в бюрократичний механізм, де наймані експерти готують часто неякісний і великий за обсягом звіт за значну грошову винагороду, а лісокористувачі погоджуються на такі умови співпраці. Тому поширеною серед лісівників є думка, що оцінка впливу на довкілля лише спричиняє затягування процесу оформлення дозвільних документів на рубку до чотирьох і більше місяців. Варто погодитися, що існує ризик того, що за цей час втрачається якість деревини на площах після низових лісових пожеж високої інтенсивності, розповсюджуються шкідники та збудники хвороб, для яких рубка є запобіжним заходом. На думку виробників, порушуються виробничий процес і режим ведення господарювання через неможливість оперативно провести рубку, що спонукає до пошуку лазівок для проведення рубки.

Отже, проведення оцінки впливу на довкілля для суцільних санітарних рубок однозначно має позитивний запобіжний ефект, але процедура ОВД має проходити в більш стислі терміни та бути доступною для постійних лісокористувачів.

ВІДВЕДЕННЯ ДІЛЯНОК ДЛЯ ВСІХ ВИДІВ РУБОК

Відведення ділянок для всіх видів рубок відбувається на основі вимог Методичних вказівок з відведення і таксації лісосік, видачі лісорубних квитків та огляду місць заготівлі деревини в лісах Державного агентства лісових ресурсів України, затверджених наказом Державного агентства лісових ресурсів України (далі — ДАЛРУ) від 21 січня 2013 року № 9 (Про затвердження Методичних вказівок: наказ ДАЛРУ, 2013). Він встановлює порядок проведення робіт з натурного оформлення лісових ділянок до рубки, вимічення дерев, які підлягають вирубуванню, оформлення матеріалів і видачі лісорубних квитків. Результатом проведення геодезичних робіт є план інструментальної зйомки відводу ділянки до рубки. А на основі відомості подеревного переліку виконують матеріально-грошову оцінку лісосіки.

Таким чином, підприємства, не підпорядковані ДАЛРУ, фактично позбавлені нормативного документа, що регулював би усі ці процеси. Опитування фахівців агролісгоспів і комунальних лісгоспів показало, що вони також керуються зазначеними методичними вказівками, впроваджуючи їх внутрішнім наказом. Чинні методичні вказівки з відведення і таксації лісосік, видачі лісорубних квитків та огляду місць заготівлі деревини в лісах Державного агентства лісових ресурсів України мають ряд суттєвих недоліків:

- вони не юстовані, тому фактично їхня дія поширюється лише на ліси, підпорядковані ДАЛРУ (близько 70 % лісів України);
- вони містять недостатні вимоги щодо контролю за процесом відведення лісосік (3 % від загального обсягу), який майже взагалі не проводиться (відсутні документальні свідчення такого внутрішнього контролю в лісокористувачів);
- визначений цими методичними рекомендаціями підхід до формування ланок з відведення і таксації лісосік насправді не дозволяє уникнути конфлікту інтересів, адже керівник ланки серед інженерів відділу лісового господарства, який працює в ланці із працівниками лісництва, де відводиться ділянка для рубки, фактично є зацікавленим. Саме тому через попередні домовленості виникають конфлікти інтересів та прояви корупції;
- процес відведення лісосік у вигляді, запропонованому методичними рекомендаціями, є занадто трудомістким і довготривалим. Він не відповідає загальній концепції інтенсифікації виробництва, що пропонує ДП “Ліси України”.

© Yurii Ivanenko/ WWF-Україна

СИСТЕМА ВИДАЧІ Е-ЛІСОРУБНОГО КВИТКА

З 01 серпня 2023 року запрацювала система видачі е-лісорубного квитка, передбачена постановою КМУ від 12 травня 2023 р. № 483 “Про реалізацію експериментального проекту щодо видачі спеціального дозволу на спеціальне використання лісових ресурсів (лісорубного квитка) та сертифіката про походження лісоматеріалів та виготовлених з них пиломатеріалів в електронній формі” (Про реалізацію експериментального проекту: постанова КМУ, 2023). Вона передбачає, що:

- е-лісорубний квиток і сертифікат про походження деревини можна буде отримати онлайн, без відвідування органів Держлісагентства та ЦНАПу;
- квиток видаватиметься на кожну окрему ділянку, де планується заготівля, і буде містити інформацію про всі види рубок;
- отримані е-лісорубні квитки автоматично вносяться на карту сайту ДП “ЛІАЦ” і в систему ЕОД, що дозволить створити єдину електронну базу даних.

У серпні 2023 року відбулося навчання фахівців лісгосподарських підприємств усіх форм власності щодо впровадження механізмів е-лісорубний квиток та е-сертифікат на виробництві, а у вересні всі лісокористувачі повинні були переходити на електронну версію дозвільного документа. Проте через затримку запуску функціоналу для видачі електронних лісорубних квитків е-лісорубні квитки почали видавати лише 15 грудня 2023 року.

Таким чином, сьогодні лісокористувачі створюють усю первинну документацію, що необхідна для видачі лісорубного квитка, в програмному продукті “Лісорубний квиток” (адміністратор — ДП “Логістичний інформаційно-аналітичний центр”). Далі пакет документів відправляється на погодження територіальним органам Держлісагентства. Процес погодження відбувається за допомогою функціоналу “Екосистема” на сайті Міндовкілля через накладання цифрового підпису відповідальних осіб. У разі наявності зауважень до поданих первинних документів останні повертаються на доопрацювання в ПП “Лісорубний квиток”.

Загалом ідея та мета е-лісорубного квитка є правильним рішенням, однак опитування представників лісгосподарських підприємств показало, що процес його реалізації має наразі ряд технологічних недоліків:

- не диференційовані за видами рубок форми документів, затверджені наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 21.07.2023 року № 520 “Про затвердження форм документів, необхідних для реалізації експериментального проекту щодо видачі спеціального дозволу на спеціальне використання лісових ресурсів (лісорубного квитка) та сертифіката про походження лісоматеріалів та виготовлених з них пиломатеріалів в електронній формі”. Внаслідок цього, наприклад, для санітарних рубок лісокористувачі повинні формувати відомість чергової лісосіки, що не передбачено жодними іншими нормативно-правовими актами та не виконувалося при видачі паперових форм лісорубних квитків;
- для кожної окремої ділянки необхідно виписувати окремі лісорубні квитки. Це потребує значних трудозатрат. Часто лісокористувачі змушені виділяти окрему штатну одиницю, яка займається виключно оформленням спеціальних дозволів на лісокористування;
- терміни видачі лісорубних квитків для всіх видів рубок залежать від оперативності роботи територіальних органів Держлісагентства, що ускладнює планування діяльності. Раніше лісокористувачі могли враховувати терміни для видачі лісорубних квитків на рубки формування та оздоровлення лісів та інші господарські рубки;
- функціонал для створення та видачі е-лісорубного квитка постійно вдосконалюється, що призводить до збоїв у його роботі.

© Yurii Ivanenko/ WWF-Україна

СТАНДАРТИ КЛАСИФІКАЦІЇ ТА ВИМІРЮВАННЯ ЛІСОПРОДУКЦІЇ

З початку 2019 року українська лісова промисловість перейшла на європейські стандарти класифікації і вимірювання лісопродукції. Ці стандарти відрізняються від попередніх підходів до визначення розмірно-якісних характеристик лісопродукції в Україні. Раніше деревину (лісоматеріали круглі) класифікували в Україні за трьома сортами (I, II, III) та різними сортами відповідно до їхнього призначення. Проте з 2019 року використовується чотири класи якості (A, B, C, D), аналогічні до європейських стандартів, із відсутністю визначення їхнього призначення.

Перехід на національні стандарти, гармонізовані з європейськими, передбачено постановою Уряду “Про затвердження Програми діяльності Кабінету Міністрів України” від 09.12.2014 року [№ 695](#) та відповідно до наказу державного підприємства “Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості” від 14.12.2015 року [№ 184](#). Перехід до нової стандартизації зумовлений розвитком нових технологій переробки деревини та євроінтеграційними процесами в лісовій галузі України. Основна відмінність полягає в обліку колод сортиментів за середнім діаметром без кори (до цього обмір був за діаметром верхнього торця колод без кори).

Як наслідок, із січня 2019 року втратили чинність такі стандарти:

- [ГОСТ 9462-88](#) “Лісоматеріали круглі листяних порід. Технічні умови”;
- ГОСТ 2708-75 “Лісоматеріали круглі. Таблиці об’ємів”;
- ГОСТ 3243-88 “Дрова. Технічні умови” та “Дрова технологічні ТУУ56.196-95”.

Водночас набули чинності:

Стандарти:

- [ДСТУ 4020-2-2001](#) “Лісоматеріали круглі та пиляні. Методи обмірювання та визначення об’ємів”;
- [ДСТУ EN 1315-1-2001](#) “Класифікація за розмірами”;

Технічні умови:

- ТУУ-00994207-001:2018 “Лісоматеріали круглі та пиляні. Візуальні характеристики. Класифікація, терміни та визначення, способи вимірювання”;
- ТУУ-00994207-002:2018 “Лісоматеріали круглі листяних порід. Класифікація за якістю”;
- ТУУ-00994207-003:2018 “Лісоматеріали круглі хвойних та листяних порід. Правила класифікації”;
- ТУУ-00994207-004:2018 “Лісоматеріали круглі. Маркування, сортування, транспортування, приймання, облік та зберігання”;
- ТУУ-00994207-005:2018 “Деревина дров’яна. Класифікація, облік, технічні вимоги”.

Ці документи регламентують обмір, визначення об’ємів, класифікацію за розмірами круглих лісоматеріалів за середнім діаметром, а також встановлюють класи якості для ділової деревини.

За таких умов таблиці розподілу об’єму стовбурів за розмірно-якісними категоріями, сортиментні й товарні таблиці, які розроблені на основі відмінених стандартів, містять неактуальну інформацію про структуру запасу за європейською класифікацією.

Для якісного обліку лісопродукції, планування обсягів її реалізації та фінансових результатів підприємств лісгосподарської галузі необхідно володіти інформацією про розподіл загального запасу ліквідної деревини за якістю, діаметрами та прогнозованою довжиною.

ТРАНСПОРТУВАННЯ ДЕРЕВИНИ ТА Е-ТТН

Транспортування деревини в круглому вигляді (колоди) відбувається на підставі товарно-транспортної накладної. З 1 жовтня 2021 року в Україні внесено зміни до порядку оформлення товарно-транспортної накладної, відповідно до яких при її оформленні вантажовідправник зобов'язаний вказувати транспортний засіб і його параметри (довжину, ширину, висоту, загальну вагу, зокрема з вантажем, і масу брутто). Ці зміни внесені законом № 1534 (Про внесення змін: Закон України, 2021) до ст. 48 закону № 2344 (Про автомобільний транспорт: Закон України, 2001).

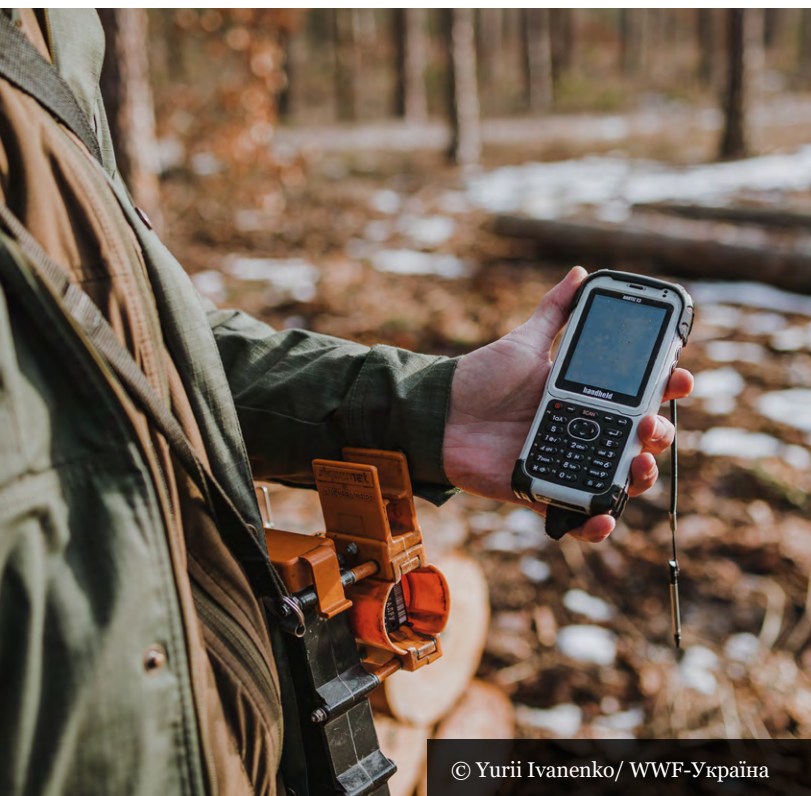
Однак впровадження змін щодо оформлення товаросупровідних документів на цьому не закінчилося. У січні 2023 року питання впровадження е-ТТН було обговорено під час онлайн зустрічі представників Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України, Міністерства цифрової трансформації України, USAID / UK aid проєкту “Прозорість та підзвітність у державному управлінні та послугах / TAPAS” із понад 20 бізнес-асоціаціями, майже 500 представниками компаній і ГО “Інститут аналітики та адвокації”.

Розробка електронної товарно-транспортної накладної (е-ТТН) розпочалась ще у 2019 році, і багато завдань цього проєкту були виконані до початку повномасштабного вторгнення. Останнє затримало впровадження електронної ТТН, але розробка все ж триває.

Згідно з планами нова е-ТТН дасть змогу всім учасникам вантажоперевезення — від відправника до одержувача та перевізника — працювати з цим документом у режимі реального часу. Крім того, вона спростить проведення оперативних розрахунків за здійснені перевезення.

© Yurii Ivanenko/ WWF-Україна

© Yurii Ivanenko/ WWF-Україна

РУХ ЛІСОПРОДУКЦІЇ (КРУГЛОГО ЛІСУ)

Рух лісопродукції (круглого лісу) від заготівлі до реалізації контрагенту відображений у системі електронного обліку деревини відповідно до вимог наказу Міндовкілля від 27.09.2021 р. № 621 “Про затвердження Інструкції з ведення електронного обліку деревини” (Про затвердження Інструкції: наказ Міндовкілля, 2021). Адміністратором Єдиної державної системи електронного обліку деревини згідно з наказом ДАЛРУ призначено державне підприємство “Логістичний інформаційно-аналітичний центр” (далі — ДП “ЛІАЦ”).

© Yuri Ivanenko/ WWF-Україна

РЕАЛІЗАЦІЯ ЛІСОПРОДУКЦІЇ

Реалізація лісопродукції відбувається на електронних торгових біржах і регулюється постановою Кабінету Міністрів України від 4 грудня 2019 р. № 1178 “Про реалізацію експериментального проекту щодо проведення електронних аукціонів з продажу необробленої деревини” (Про реалізацію експериментального проекту: постанова КМУ, 2019). І хоча дія експериментального проекту закінчилася ще у 2021 році, постанова залишається чинною до сьогодні.

Після проведення торгів укладається договір про реалізацію лісопродукції, якому присвоюється унікальний номер. Такий договір автоматично завантажується в систему ЕОД на рівні лісокористувача й уможливує відпуск заготовленої на лісосіці чи вивезеної на склад лісопродукції контрагенту, який виграв торги на електронному аукціоні. Наразі в ДП “ЛІАЦ” триває доопрацювання версії програмного забезпечення кишенькового персонального комп’ютера (далі — КПК), що дасть змогу проводити контроль за дотриманням цін і загальної вартості продукції відповідно до предмета укладених договорів.

ЕКСПОРТ ДЕРЕВИНИ

У 2005 році в Україні було введено обмеження на вивіз необробленої деревини цінних і рідкісних порід за межі митного кордону. Згодом, у 2015 році, ця заборона була розширена на всі види деревини. У січні 2019 року Європейський Союз висловив занепокоєння щодо відповідності цих обмежень Угоді про Асоціацію між Україною та ЄС (Угода про асоціацію, 2014). У результаті в Україні було рекомендовано скасувати заборону, введену в законодавство у 2015 році. Вирішити питання щодо майбутнього обмеження планується за допомогою перегляду проекту закону України “Про ринок деревини”. Однак запропоновані положення можуть призвести до того, що експорт буде регулюватися більш жорстко.

Оскільки проект закону України “Про ринок деревини” не ухвалено загалом, експорт круглих лісоматеріалів в Україні досі заборонений. Проте це не стосується продукції лісопильної промисловості та виробів із деревини.

Також відповідно до постанови № 1178 дія експериментального проекту не поширюється на реалізацію необробленої деревини у випадках:

- для задоволення потреб національної безпеки й оборони, подолання наслідків надзвичайних ситуацій, стихійних лих;
- відповідно до [Закону України](#) “Про публічні закупівлі”;
- для задоволення потреб бюджетних установ і населення на опалення;
- якщо її використання передбачено колективними договорами постійних лісокористувачів;
- для потреб індивідуального будівництва і ремонту будівель (для фізичних осіб).

Контрагентам з наведеного вище переліку лісопродукція відпускається згідно з укладеними прямими договорами за затвердженими цінами лісокористувачів. Варто зауважити, що ціна на лісопродукцію за прямими договорами зазвичай нижча, ніж за умови проведення аукціонів.

Відповідно до постанови КМУ від 21 грудня 2005 р. № 1260 “Про затвердження Тимчасового порядку видачі сертифіката про походження лісоматеріалів та виготовлених з них пиломатеріалів для здійснення експортних операцій” (Про затвердження Тимчасового порядку: постанова КМУ, 2005) їх експорт відбувається на основі сертифікатів про походження лісоматеріалів і виготовлених із них пиломатеріалів для здійснення експортних операцій. Сертифікат є обов’язковим документом при експорті лісоматеріалів і пиломатеріалів. Кожній партії цих матеріалів, яка оформлена в одному товаросупровідному документі, видається окремий сертифікат, що діє протягом 60 днів з моменту його видання. Згідно з постановою КМУ від 12 травня 2023 р. № 483 (Про реалізацію експериментального проекту: постанова КМУ, 2023) з 01 червня 2023 року в Україні запроваджено електронну форму сертифіката.

3.2. ОРГАНИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ЇХНЯ РОЛЬ У РЕГУЛЮВАННІ РИНКУ ДЕРЕВИНИ

У системі регулювання ринку деревини та її захисту діють кілька основних інституцій різного підпорядкування: Державне агентство лісових ресурсів України (Держлісагентство), Державна екологічна інспекція України (Держекоінспекція), що підпорядковані Міністерству захисту довкілля та природних ресурсів України, та Державна служба України з надзвичайних ситуацій і Національна поліція, що підпорядковані Міністерству внутрішніх справ України та інші.

Однак різне тлумачення законодавства, недостатнє фінансування, прогалини в законодавстві стосовно повноважень органів та неефективне використання наявних ресурсів призводять до неповноцінного забезпечення виконання функції захисту лісів і регулювання ринку деревини.

© Yurii Ivanenko/ WWF-Україна

ДЕРЖАВНЕ АГЕНТСТВО ЛІСОВИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ

Основним регулюючим органом у лісовій сфері є [Державне агентство лісових ресурсів України](#), підпорядковане Міністерству захисту довкілля та природних ресурсів України. Задля уникнення конфлікту інтересів, оскільки Держлісагентство суміщало функції контролю, моніторингу, регулювання, охорони природи й управління, у 2023 році було створено та розпочало свою виробничу діяльність державне спеціалізоване господарське підприємство “Ліси України”, на яке покладено господарську та виробничу функції. У своїй діяльності Держлісагентство керується постановою Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2014 р. № 521 “Про затвердження Положення про Державне агентство лісових ресурсів України” (Про затвердження Положення: постанова КМУ, 2014). Воно є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра захисту довкілля та природних ресурсів України, який реалізує державну політику у сфері лісового та мисливського господарства.

Основними завданнями Держлісагентства є:

- **Ліцензування лісокористування.** Органи територіального управління ДАЛРУ відповідають за видачу дозволів на спеціальне користування лісовими ресурсами. Це важливий механізм контролю за заготівлею лісових ресурсів та їх переробкою.
- **Контроль за лісозаготівлею та переробкою.** ДАЛРУ та його регіональні підрозділи (управління) здійснюють контроль за вирубкою лісу й переробкою деревини за допомогою перевірок на місцях, аудитів підприємств і вимог щодо звітності.
- **Розвиток стандартів і норм.** Агентство бере участь у розробці та вдосконаленні стандартів і норм для лісового господарства та переробки деревини. Ці стандарти визначають вимоги щодо лісокористування, якості деревини й управління лісовими ресурсами.
- **Забезпечення невиснажливого лісокористування.** ДАЛРУ сприяє розвитку і впровадженню сталого лісокористування в Україні через заходи з лісовідновлення, догляду за лісами та збереження біорізноманіття.
- **Захист від незаконного обігу деревини.** Держлісагентство впроваджує заходи боротьби з незаконним обігом деревини, а також координує роботу з охорони та захисту лісів від незаконної діяльності.
- **Моніторинг лісових ресурсів:** Агентство здійснює моніторинг стану лісових ресурсів в Україні (“Моніторинг внутрішнього споживання”, 2023), зокрема інвентаризацію лісів, збір даних про заготівлю та реалізацію продукції і її аналіз. Це допомагає постійним лісокористувачам та Уряду приймати ефективні рішення щодо управління лісами на основі актуальної інформації.
- **Співпраця з міжнародними організаціями.** ДАЛРУ співпрацює з міжнародними організаціями й ініціативами, спрямованими на удосконалення регулювання ринку деревини та обміну досвідом.

ДЕРЖАВНЕ СПЕЦІАЛІЗОВАНЕ ГОСПОДАРСЬКЕ ПІДПРИЄМСТВО “ЛІСИ УКРАЇНИ”

Державне спеціалізоване господарське підприємство “Ліси України” — це єдине державне лісгосподарське підприємство, створене внаслідок реформування лісової галузі. Воно відповідає за охорону, захист, лісорозведення, лісовідновлення і ряд інших функцій, включно із заготівлею та реалізацією деревини.

До того ж, маючи у своєму підпорядкуванні службу внутрішньої безпеки, ДП “Ліси України” здійснює моніторинг діяльності підпорядкованих йому філій. Виявлені правопорушення документуються та передаються до правоохоронних органів. Такий підхід дозволяє протидіяти незаконній діяльності та стимулює до законних методів здійснення лісгосподарської діяльності лісокористувачами.

МІНІСТЕРСТВО ЗАХИСТУ ДОВКІЛЛЯ ТА ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ

Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України відіграє важливу роль у забезпеченні екологічної сталості та відповідального лісокористування в Україні, що впливає на регулювання ринку деревини. Його завдання полягають у збереженні природних ресурсів та забезпеченні відповідності галузі екологічним стандартам і нормам.

© Yurii Ivanenko/ WWF-Україна

До основних функцій і завдань Міністерства належать:

- **Розвиток і впровадження екологічних стандартів.** Ці стандарти визначають екологічні вимоги до лісокористування та лісопереробної промисловості.
- **Оцінка впливу на довкілля (ОВД).** Проведення ОВД і надання висновку із ОВД щодо них належить до компетенції Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. Міндовкілля виконує оцінку впливу проєктів, пов'язаних з лісовим господарством і лісопереробкою, на навколишнє середовище. Вона полягає в аналізі впливу лісозаготівлі в межах суцільних рубок площею більше 1 га на біорізноманіття та якість повітря і води.
- **Контроль за дотриманням екологічних вимог.** Міндовкілля України має повноваження контролювати дотримання екологічних вимог у галузі лісового господарства та лісопереробки, координуючи роботу Державної екологічної інспекції. Це передбачає перевірки й обстеження на місцях. Наразі через оголошення військового стану на території України проведення планових перевірок заборонено.
- **Участь у розробці екологічної політики.** Міндовкілля бере участь у розробці національної і регіональної екологічної політики, включно з вимогами щодо сталого лісокористування та охорони лісового фонду.
- **Співпраця з міжнародними організаціями.** Міндовкілля співпрацює з міжнародними організаціями й ініціативами, спрямованими на підвищення екологічної сталості лісового господарства і переробної промисловості.
- **Попередження та реагування на екологічні порушення.** Міндовкілля відіграє важливу роль у попередженні екологічних порушень у лісовому секторі та реагуванні на них, включно з незаконними рубками лісу й іншими порушеннями природоохоронного законодавства.
- **Розвиток системи моніторингу.** Міндовкілля України розробляє та вдосконалює систему моніторингу стану навколишнього середовища, зокрема лісових екосистем і якості повітря й води.

ДЕРЖАВНА ЕКОЛОГІЧНА ІНСПЕКЦІЯ УКРАЇНИ

Державна екологічна інспекція України (Держекоінспекція, ДЕІ) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра захисту довкілля та природних ресурсів України. ДЕІ реалізує державну політику зі здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення й охорони природних ресурсів.

Маючи широке коло повноважень, Держекоінспекція фактично стала єдиним контролюючим органом в Україні, який може здійснювати комплексний контроль за діяльністю всіх суб'єктів лісового господарства незалежно від форми власності. Аналіз опрацьованих актів показав, що в межах планових перевірок інспектори ДЕІ зазвичай виявляють чимало фактів порушення законодавства працівниками лісництва, найчастіше майстрами лісу, зокрема пнів незаконно зрубаних дерев і засмічення лісів побутовими відходами.

Такий вид контролю лише фіксує факти незаконної діяльності та покладає відповідальність за виявлені порушення на майстрів лісу, які за мовчазною згодою підписують і протокол про виявлені порушення, і постанову про накладення адміністративного стягнення. Розслідування справ інспекторами ДЕІ не проводиться, матеріали про виявлені лісопорушення до правоохоронних органів для встановлення особи лісопорушника не направляються, а винними визнають майстрів лісу, адже вони є матеріально відповідальними особами. Це повторюється з року в рік і триває десятиліттями.

Проблема такого контролю проста: він не попереджає незаконні дії, а констатує факт їх вчинення. Щоб вирішити її, необхідно змінити підхід до проведення інспектування. Європейський досвід підказує, що перевіряти потрібно не зруби, а проектування лісгосподарських заходів. Саме на етапі планування можливо попередити і зупинити спроби незаконної діяльності, пов'язані із самовільними рубками й обігом незаконно добутої деревини.

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ (ДСНС)

Державна служба з надзвичайних ситуацій (ДСНС) виконує такі основні функції:

- **Запобігання та ліквідація лісових пожеж.** ДСНС має велике значення у запобіганні та ліквідації лісових пожеж, які можуть завдати значних збитків лісовому фонду. Ця організація бере участь у боротьбі з пожежами в екосистемах і координації заходів під час надзвичайних ситуацій у лісах.
- **Боротьба з незаконною діяльністю.** ДСНС співпрацює з іншими правоохоронними органами для боротьби з незаконною діяльністю. Вона може здійснювати перевірки й операції для виявлення та припинення незаконних дій.
- **Захист лісових резерватів і природно-заповідних територій.** ДСНС бере участь у захисті лісових масивів та природно-заповідних територій від незаконних дій і пожеж.
- **Попередження екологічних катастроф.** Одним із головних завдань ДСНС є попередження екологічних катастроф, зокрема руйнування нафтопроводів, хімічних аварій та інших подій, які можуть мати негативний вплив на навколишнє середовище та лісовий фонд, а також реагування на ці катастрофи.

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ

Національна поліція України відіграє важливу роль у здійсненні регулювання ринку деревини в Україні через заходи із запобігання незаконним діям, боротьбу з екологічними загрозами та забезпечення правопорядку в лісових регіонах.

Основними завданнями Національної поліції України є:

- **Боротьба з незаконним обігом деревини.** Національна поліція України має право здійснювати перевірки та розслідування щодо незаконного обігу деревини (незаконних рубок, перевезення й контрабанди деревини, вивезення без відповідних дозволів та інших порушень законодавства).
- **Забезпечення правопорядку в лісах.** Поліція також забезпечує правопорядок у лісах та на об'єктах ПЗФ, запобігаючи незаконним діям, крадіжкам лісу й іншим лісопорушенням.
- **Співпраця з іншими правоохоронними органами.** Поліція співпрацює з іншими правоохоронними органами, як-от митниця та ДСНС, для координації заходів щодо контролю над ринком деревини та запобігання незаконним діям.
- **Захист прав споживачів.** Поліція виконує функцію захисту прав споживачів деревини та виробів з дерева, зокрема щодо якості продукції та її відповідності стандартам.

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ

[Міністерство фінансів України:](#)

Податкова політика. Міністерство встановлює податкові ставки і рентну плату на лісозаготівлю та експорт деревини, що впливає на вартість деревини й конкурентоспроможність на ринку.

МІНІСТЕРСТВО ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

[Міністерство економіки України:](#)

Розвиток лісопереробної індустрії. Міністерство має зацікавленість у розвитку економіки та може створювати сприятливі умови для розвитку лісового бізнесу.

АНТИМОНОПОЛЬНИЙ КОМІТЕТ УКРАЇНИ

[Антимонопольний комітет України:](#)

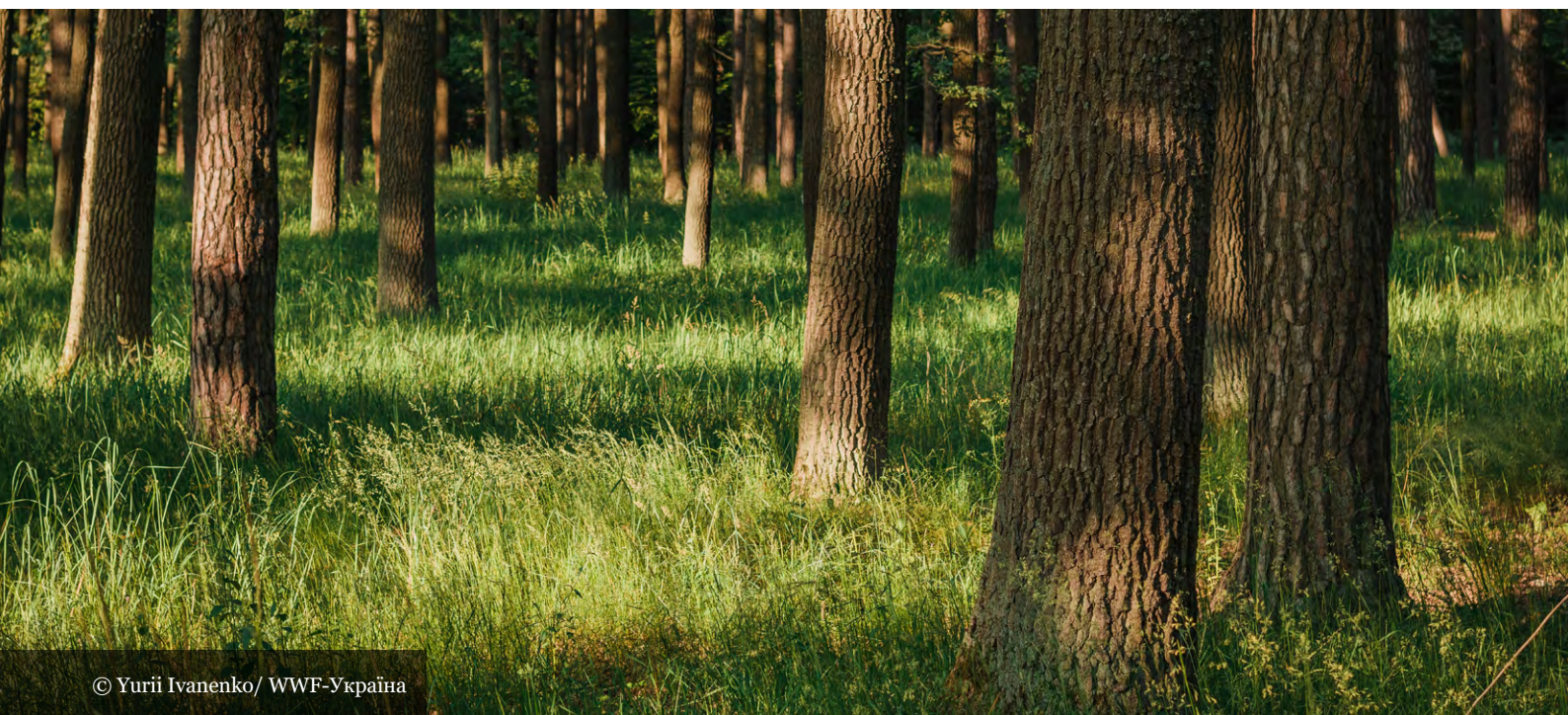
Контроль за конкуренцією. Антимонопольний комітет контролює ринок і забезпечує недопущення монополізації на ринку деревини.

МІНІСТЕРСТВО ЗАКОРДОННИХ СПРАВ УКРАЇНИ

[Міністерство закордонних справ України:](#)

Міжнародні угоди. Дипломатичні служби можуть вести переговори й укласти міжнародні угоди, які стосуються торгівлі деревиною та експорту.

Ці органи спільно створюють правовий фреймворк, розробляють політику та здійснюють контроль за ринком деревини в Україні з метою забезпечення сталого та відповідального лісового господарства, охорони навколишнього середовища.

© Yuri Ivanenko/ WWF-Україна

3.3. АДАПТАЦІЯ ДО ВИМОГ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА (EU Timber Regulation EUTR, EU Deforestation-free regulation EUDR)

Адаптація системи регулювання ринку деревини в Україні до вимог європейського законодавства, зокрема EU Timber Regulation (EUTR) і EU Deforestation-free regulation (EUDR) (“Regulation on Deforestation-free products”, 2023), є важливим завданням для забезпечення сталого та відповідального лісового господарства і розвитку торгівлі деревиною з Європейським Союзом.

Правовідносини, які належать до сфери правового регулювання впровадження EUTR і EUDR, регулюються Регламентом 995/2010 Європейського Парламенту та Ради від 20 жовтня 2010 року (Regulation (EU) of the European Parliament and of the Council, 2010), що встановлює зобов’язання операторів, які розміщують лісоматеріали та продукти деревини на ринок, та Регламентом 2173/2005 від 20 грудня 2005 року (Council Regulation, 2005), що встановлює схеми ліцензування FLEGT (Communication from the Commission, 2001).

Адаптація системи регулювання ринку деревини до європейського законодавства — це складний і багатогранний процес, який вимагає співпраці різних зацікавлених сторін, серед яких [Уряд](#), лісозаготівельна та лісопереробна промисловість, громадськість і міжнародні організації. Проте він є важливим кроком для створення сталого й відповідального лісового господарства в Україні та забезпечення доступу до європейського ринку деревини.

Основними кроками й аспектами адаптації національної системи, які необхідно здійснити і врахувати, є:

1. Аналіз і гармонізація законодавства

Передбачає ретельний аналіз національної законодавчої бази, зокрема лісового законодавства та правил лісокористування, і порівняння її з вимогами EUTR і EUDR. Для гармонізації законодавства потрібні зміни, які полягають у забороні обігу незаконно добутої деревини, вимогах щодо походження (геолокації) та відстеження деревини, а також відповідних санкціях за лісопорушення.

3. Сертифікація

Важливим кроком є впровадження міжнародних стандартів сертифікації лісів, а саме [Forest Stewardship Council \(FSC\)](#) і [Programme for the Endorsement of Forest Certification \(PEFC\)](#). Це дозволить підприємствам підтвердити відповідність їхньої продукції вимогам сталого лісового господарства. Сьогодні значна частина філій ДП “Ліси України” отримала сертифікати FSC, також дві філії отримали сертифікат відповідності вимогам сертифікації за системою PEFC.

2. Розробка системи відстеження та сертифікації

Україна повинна розробити систему відстеження, яка дасть змогу визначати походження деревини, експортованої на європейський ринок. Це може передбачати встановлення ефективних механізмів обліку та звітності для всього ланцюга постачання деревини. Така система запропонована проектом закону України “Про ринок деревини”, однак не ухвалена в другому читанні та загалом.

4. Навчання та надання консультацій

Уряд України повинен забезпечити навчання і консультації для лісокористувачів та інших учасників ринку щодо вимог EUTR і EUDR, а також щодо впровадження систем відстеження та сертифікації. Важливим і актуальним є проведення просвітницької діяльності та популяризації використання законно добутої деревини серед українського суспільства і засудження незаконного обігу деревини.

5. Забезпечення відповідності

Україна повинна створити ефективні механізми перевірки й контролю для впровадження нових вимог. Це може здійснюватися через інспекції на місцях, аудити та санкції за порушення.

7. Залучення громадськості та громадських організацій

Громадські організації, активісти й громадяни можуть відігравати роль інспекторів для відстеження порушень та сприяти впровадженню більш високих стандартів лісового господарства при залученні до моніторингу дотримання вимог EUTR і EUDR.

6. Співпраця з Європейським Союзом

Україна має активно співпрацювати з представниками Європейського Союзу для вирішення питань щодо впровадження EUTR і EUDR. Така співпраця може реалізовуватися через обмін інформацією та спільні ініціативи.

8. Забезпечення дотримання вимог від галузі

Уряд повинен сприяти підприємствам лісової галузі в адаптації до нових вимог. Це може виявлятися у наданні фінансової підтримки для впровадження нових технологій та процедур, які дозволяють дотримуватися вимог EUTR і EUDR.

Також важливою складовою системи регулювання ринку деревини є декларація про дотримання вимог Регламенту. Слід зауважити, що ця система може включати як добровільні компоненти для суб'єктів економічної діяльності, так і обов'язкові елементи, які мають бути впроваджені для забезпечення контролю з боку державних органів влади.

У зв'язку з перспективами подальшого вдосконалення системи контролю руху деревини в Україні відповідно до європейських стандартів і вимог щодо законності походження необхідно акцентувати увагу на використанні систем лісової сертифікації або інших схем верифікації третьою стороною для підтвердження відповідності вимогам законодавства. Регламент ЄС 995/2010 не конкретизує окремі схеми або схеми лісової сертифікації, хоча критерії оцінювання ризику можуть передбачати проведення перевірок третьою стороною. Будь-які добровільні системи контролю ланцюга постачання, які відповідають вимогам Регламенту ЄС, можуть бути використані як основа для ефективного контролю.

© Yurii Ivanenko/ WWF-Україна

АДАПТОВАНІ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ ВИМОГ ПОЛОЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА:

- Заготовлена та вперше виставлена на ринок деревина повинна відповідати застосовному національному законодавству, тобто бути легальною. За офіційними джерелами, вся деревина в Україні, що експортується, є законно добутою. Моніторинг за легальністю експортної деревини налагоджено через видачу сертифікатів про походження деревини.
- Виконання вимог ратифікованої Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни та флори, що є під загрозою зникнення (CITES) (Council Regulation, 1996). Україна в 1999 році приєдналась до Конвенції CITES (Закон України “Про приєднання України до Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення” від 14.05.1999 р. № 662-XIV (Про приєднання України до Конвенції: Закон України, 1999). Ввезення зникаючих видів тварин, птахів і рослин на територію України та вивезення їх за межі країни регулюються відповідно до правил, що встановлюються як міжнародними угодами, так і національним законодавством України. На виконання цієї Конвенції прийнято постанову КМУ від 25.07.2007 р. [№ 953](#) (Про затвердження Порядку: постанова КМУ, 2007), якою затверджено Порядок видачі дозволів на імпорту та експорт зразків видів дикої фауни і флори, сертифікатів на пересувні виставки, реекспорт та інтродукцію з моря зазначених зразків, які є об’єктами регулювання Конвенції.
- Визначення компетентних органів для планових перевірок моніторингових організацій для здійснення контролю за ефективністю виконання покладених на них у межах Регламенту ([EUDR](#)) зобов’язань, а також позапланових перевірок у разі надходження відповідної інформації, зокрема від третіх сторін, та за наявності важливих доказів. В Україні чітко визначено органи, які ведуть моніторинг основних (фінансовий, економічний, екологічний і господарський) напрямів діяльності лісочористувачів.
- Відстеження геолокації ділянки (ділянок), з якої походить заготовлена деревина, часу й дати, коли вона була зрубана (стосується щоденника приймання лісопродукції). Єдина державна система електронного обліку деревини фіксує всі перераховані вище дані та зберігає їх. За запитом до [ДП “ЛІАНЦ”](#) можна отримати точну інформацію про кожну окрему партію заготовленої деревини.
- Зазначення наукової (латинської) назви деревного виду, з якого заготовляється деревина. Це можна зробити за допомогою вдосконалення програмного забезпечення центрального рівня та кишенькового персонального комп’ютера (КПК) в системі електронного обліку деревини (ЕОД).

ВІДСУТНІ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ТА/АБО В ЗАГАЛЬНОПРИЙНЯТІЙ ПРАКТИЦІ ВЕДЕННЯ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА АСПЕКТИ:

- Припинення обігу нелегально заготовленої деревини та запобігання її змішуванню із законно добутою.
- Стаття 4 Регламенту 2173/2005 забороняє імпорту в ЄС продуктів лісівництва без ліцензії FLEGT. Ліцензії FLEGT видають країни-партнери ЄС, які проводять відповідні процедури зі здійснення ліцензування. У національному правовому полі не передбачено таких процедур. Тому для України, щоб забезпечити експорт лісоматеріалів у країни ЄС, повинна бути законодавчо встановлена і погоджена з відповідними органами ЄС процедура ліцензування FLEGT.
- Застосування системи належної перевірки, що складається з трьох елементів, які стосуються управління ризиками (доступу до інформації, оцінки ризиків і мінімізації виявлених ризиків), та має забезпечувати доступ до інформації про джерела й постачальників лісоматеріалів і продукції з деревини, які розміщуються на внутрішньому ринку вперше.
- Заохочення розвитку вторинної переробки деревини та лісоматеріалів.

Усі ці аспекти необхідно включити до проєкту закону “Про ринок деревини” й узгодити з рештою національних вимог до ланцюга постачання.

4. СИСТЕМА МОНІТОРИНГУ РИНКУ ДЕРЕВИНИ В УКРАЇНІ

4.1. ОСНОВНІ ІНСТРУМЕНТИ МОНІТОРИНГУ

Моніторинг ланцюга постачання деревини — це систематичний і постійний процес збору, аналізу й контролю інформації та дій, які стосуються усіх його етапів — від лісовідновлення та заготівлі деревини до її кінцевого використання чи переробки. Головною метою моніторингу ланцюга постачання деревини є забезпечення ефективності, стійкості й екологічної відповідальності всього цього процесу.

Основні етапи моніторингу ланцюга постачання деревини:

- **Збір інформації**
Збір різноманітних даних та інформації про всі етапи ланцюга постачання, включно з джерелами деревини, транспортуванням, переробкою, реалізацією та використанням.
- **Аналіз даних**
Оцінка й аналіз зібраної інформації для виявлення відхилень від стандартів, норм і правил, а також ідентифікація можливих ризиків та проблем у ланцюгу постачання.
- **Визначення відповідності**
Оцінка та визначення, наскільки дії усіх учасників ланцюга постачання відповідають стандартам, нормативам і вимогам, зокрема екологічним і соціальним стандартам.
- **Співпраця та вдосконалення**
Взаємодія з учасниками ланцюга постачання для вдосконалення процесів, вирішення виявлених проблем і підвищення стійкості й ефективності ланцюга.
- **Звітність і рекомендації**
Підготовка звіту з результатами моніторингу та надання рекомендацій для вдосконалення ланцюга постачання, разом із заходами з покращення управління ризиками і відповідальністю.

Моніторинг ланцюга постачання деревини допомагає забезпечити сталість, ефективність і відповідність стандартам на всіх етапах постачання деревини, а також дає змогу запобігати негативному впливу на довкілля та інтереси громад.

Моніторинг ринку деревини в Україні передбачає використання різних інструментів і методів для збору, аналізу й контролю інформації і дій, які стосуються ланцюга постачання.

ОСНОВНІ ІНСТРУМЕНТИ МОНІТОРИНГУ РИНКУ ДЕРЕВИНИ В УКРАЇНІ

Документація і реєстрація

Збір та аналіз документів, які стосуються заготівлі, транспортування та переробки деревини. До них належать ліміти на рубки, лісорубні та лісові квитки, дозволи й інша офіційна документація. Основа для моніторингу складає бухгалтерський облік, який містить всю інформацію про обсяги деревини, її якість, ціну та вартість. Бухгалтерська звітність зберігається на підприємствах не менше 5-ти років, що дозволяє відслідковувати рух лісопродукції. Більшість постійних лісокористувачів для цього застосовує програмне забезпечення на базі 1С: Бухгалтерія.

Системи відстеження деревини

Використання спеціалізованих систем і маркування, що дають змогу відстежувати походження деревини та її обробку. Завдяки ідентифікації окремої колоди круглих лісоматеріалів або штабеля дров'яної деревини з використанням пластикової бірки зі штрихкодом є можливість моніторити рух такої лісопродукції від франко-лісу до кінцевого споживача в реальному часі. Система відстежує рух круглих лісоматеріалів від лісу до контрагента, далі відстеження припиняється. Рух пиломатеріалів в Україні фактично не контролюється. Системою відстеження всього циклу руху деревини має стати Лісовий портал, впровадження якого передбачено проектом Закону України "Про ринок деревини".

Сертифікація лісового господарства

Підтвердження легальності походження деревини через систему сертифікації лісів згідно з міжнародними стандартами: FSC (Forest Stewardship Council) і PEFC (Programme for the Endorsement of Forest Certification). Це засіб моніторингу походження деревини, який визнає ЄС і більшість цивілізованих країн світу.

Співробітництво з неурядовими організаціями

Партнерство з організаціями, що займаються охороною природи або громадами, для збору додаткової інформації та контролю. В Україні широко розвинені громадські та природоохоронні організації, які проводять незалежні перевірки й обстеження об'єктів діяльності лісокористувачів щодо/для виявлення порушення вимог законодавства. Вони також займаються виявленням у межах лісових насаджень об'єктів рідкісних і зникаючих видів флори та фауни. Така інформація застосовується для планування та коригування виробництва.

Спостереження за ринком

Аналіз ринкових трендів, цін і обсягів торгівлі деревиною для визначення стану ринку та виявлення можливих аномалій. Це стосується підходів до формування цін на лісопродукцію та інструментів для її реалізації. Використання електронних аукціонів є одним із таких інструментів.

Аудити й інспекції

Проведення офіційних аудитів та інспекцій на різних етапах ланцюга постачання для визначення відповідності законодавству. Аудити можуть бути внутрішніми (вищі органи: регіональні управління, офіси і т. ін.) і зовнішніми (Державна податкова служба України, Державна митна служба України, Бюро економічної безпеки). Інспекції проводять органи Держекоінспекції, Державного бюро розслідувань, ДСНС та інші.

Залучення громадськості

Залучення громадських організацій і громадян до моніторингу ланцюга постачання деревини та виявлення незаконних дій. Цей інструмент є найдієвішим у країнах Європи та США для виявлення фактів будь-якої незаконної діяльності. Однак, у нашій країні ще не всі громадяни усвідомлюють необхідність контролю з боку кожного для забезпечення правового суспільства. Усе ж багато фактів незаконного обігу деревини виявляється небайдужими громадянами. Для полегшення цієї роботи ДП "ЛІАЦ" розробило оновлення програмного забезпечення для КПК з можливістю фотографувати унікальний малюнок навантажених на лісовоз колод. Це значно ускладнює перевезення двох і більше машин лісу за однією ТТН.

GPS і ГІС (геоінформаційні системи)

Використання сучасних технологій для відстежування переміщення лісосировини від її джерела до місця переробки чи продажу. Це допомагає у виявленні незаконних рубок і нелегального транспортування деревини. Застосування GPS набуло масового характеру в процесі реформування галузі у 2022 році. Їх встановили або планують встановити на всю лісгосподарську техніку, а також видати кожному майстру лісу. Однак, не маючи універсального програмного забезпечення для якісного та зручного відстеження, це буде неефективним засобом моніторингу.

© Yurii Ivanenko/ WWF-Україна

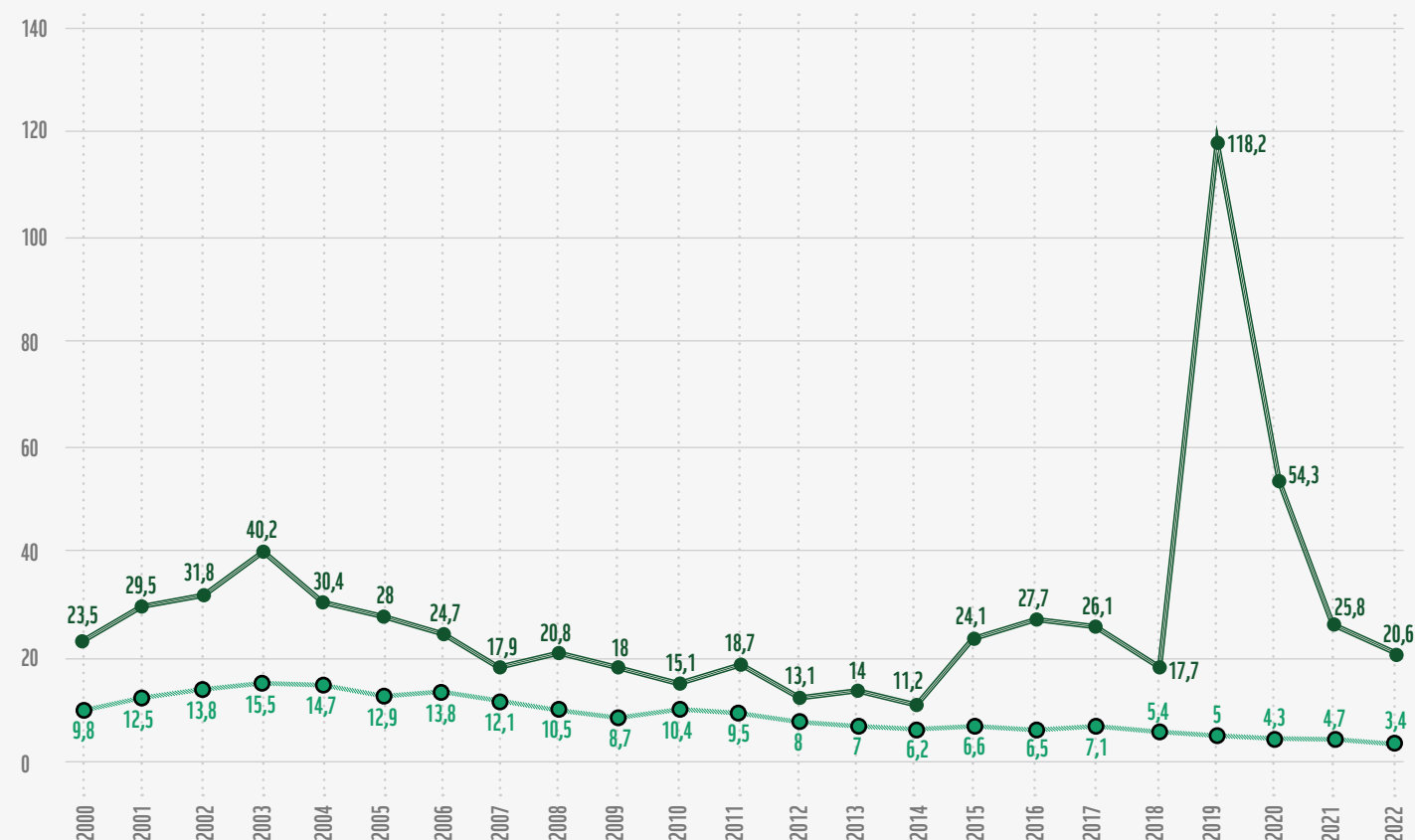
4.2. СИСТЕМА МОНІТОРИНГУ ЛАНЦЮГА ПОСТАЧАННЯ ДЕРЕВИНИ В УКРАЇНІ

Моніторинг ланцюга постачання деревини в Україні здійснюється органами влади, які мають визначені функції та компетенцію. Законодавче регулювання у сфері моніторингу ланцюга постачання деревини в Україні здійснюється на основі ряду законів і нормативних актів, які визначають правила та вимоги до діяльності в цій сфері. Це також можуть бути нормативні акти, які стосуються земельного законодавства, екологічних стандартів та інших пов'язаних напрямів.

Відповідальним органом влади, який проводить моніторинг незаконної діяльності на території державних лісів є Державне агентство лісових ресурсів України. Обсяг незаконних рубок у 2022 році склав 20,6 тис. куб. м, що становить 80 % від обсягу за аналогічний період 2021 року (25,8 тис. куб. м), загальною кількістю 3406 випадків. Для порівняння, ще у 2019 році цей показник був на рівні 17,7 тис. куб. м. Обсяги незаконних рубок попри всі задекларовані владою заходи контролю та нагляду збільшуються ("Публічні звіти", 2019–2022). Заподіяна незаконними рубками шкода за 2022 рік склала 186,7 млн грн, що становить 87 % від обсягу за аналогічний період 2021 року (213,7 млн грн), відшкодовано — 9,2 млн гривень ("Публічні звіти", 2019–2022).

Незаконні рубки (2000–2022 роки)

- Обсяги лісопорушень, тис. куб. м.
- Кількість випадків, тис. шт.

Відкриті дані: <https://forest.gov.ua/napryamki-diyalnosti/lisove-gospodarstvo/ohorona-i-zahist-lisiv/ohorona-lisiv-vid-nezakonnih-rubok>

© Yuriy Ivanenko/ WWF-Україна

Варто розуміти, що чітке визначення незаконної рубки (незаконної порубки дерев) у нормативно-правовій базі відсутнє. Державне агентство лісових ресурсів України визначає [незаконну рубку](#) як заготівлю деревини без спеціального дозволу на використання лісових ресурсів (лісорубний квиток). Тобто таке поняття не охоплює рубку за дозволом, що виданий із порушенням чинного законодавства, або, наприклад, із порушенням обліку деревини тощо.

Зокрема, під час відведення рубки існує практика заниження запасу деревини на ділянці, в середньому воно становить 20–30 %, що формує “сіру деревину” (ліс-крутляк поза обліком). Якщо взяти до уваги той факт, що з 01.07.2021 р. по 30.06.2022 р. загальний обсяг реалізованої необробленої деревини через аукціони становив 1,93 млн куб. м, загальною вартістю 5,87 млрд грн, то орієнтовні об’єми “сірої” деревини складали [0,5 млн куб. м](#).

Водночас у зв’язку з повномасштабним російським збройним вторгненням в Україну відсутня інформація з частини тимчасово окупованих територій, зокрема Запорізької, Луганської, Миколаївської, Донецької, Херсонської областей та АР Крим.

Відповідно до постанови КМУ від 04 грудня 2019 року № 1142 “Про затвердження Порядку проведення моніторингу внутрішнього споживання вітчизняних лісоматеріалів необроблених і контролю за неперевищенням обсягу внутрішнього споживання вітчизняних лісоматеріалів необроблених” ДАЛРУ самостійно здійснює моніторинг внутрішнього споживання вітчизняних лісоматеріалів необроблених і контроль за неперевищенням обсягу внутрішнього споживання вітчизняних лісоматеріалів необроблених на основі систематизації й узагальнення інформації про походження, заготівлю та реалізацію деревини власниками лісів і постійними лісокористувачами (Про затвердження Порядку: постанова КМУ, 2019).

Також постановою № 1142 було встановлено обов’язковий процес електронного обліку деревини для власників лісів і постійних лісокористувачів в Україні. Законодавчий акт передбачає, що цей електронний облік має відповідати Інструкції щодо електронного обліку деревини, розробленій Державним агентством лісових ресурсів України та схваленій Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України. Збір, зберігання, обробка та захист

інформації щодо походження, заготівлі та реалізації деревини здійснюються через Єдину державну систему електронного обліку деревини (ЄДСЕОД).

Систему адмініструє державне підприємство “Лісогосподарський інноваційно-аналітичний центр” (ДП “ЛІАЦ”). Ця організація дає змогу перевірити легальність заготівлі деревини, надаючи доступ до таких інструментів (“Аналітичний портал”, 2023):

- сервісу “Ліс у смартфоні”, який забезпечує вільний доступ до онлайн-карти рубок та дозволяє перевіряти їх законність і наявність відповідного лісорубного квитка;
- онлайн-перевірок реалізації лісоматеріалів за унікальним номером бірки, яка прикріплена до колоди дерева, за номером товарно-транспортної накладної та за номером транспортного засобу.

Результати моніторингу, щомісячно з накопичувальним ефектом, висвітлюються на офіційному сайті Агентства та направляються до Міндовкілля. Аналіз звітів, які є у відкритому доступі на сайті ДАЛРУ (“Моніторинг внутрішнього споживання”, 2023) засвідчив, що це висвітлення об’ємів заготівлі та реалізації лісопродукції в розрізі окремих лісокористувачів щомісяця з накопичувальним ефектом у межах звітного року.

Протягом 2022 року на ринку деревини помічено певні позитивні зрушення: введено публічні електронні аукціони не лише для продажу необробленої деревини, а також для пиломатеріалів. Для деревообробних підприємств були створені інструменти, які дозволяють їм і брати участь у торгах, і самостійно проводити закупівлю сировини та пиломатеріалів для власних виробничих потреб, створюючи пропозиції.

Також впроваджена система моніторингу виконання умов договорів щодо поставок товарів, придбаних на аукціонах. Ця система має позитивний вплив і привела до збільшення виконання угод, що вигідно впливає на лісові господарства й на деревообробників, які часто стикаються з проблемами відвантаження продукції без об'єктивних причин.

Згідно із [Законом України “Про товарні біржі”](#), прийнятим у липні 2021 року, товарні біржі повинні вживати заходів для контролю за виконанням учасниками торгів їхніх зобов'язань, які виникають за договорами купівлі-продажу деревини. Реальне посилення моніторингу товарними біржами розпочалося у вересні 2021 року, після встановлення співпраці з ДП “ЛІАЦ”, що є адміністратором ЄДСЕОД. Інтеграція та обмін інформацією між електронними торговими системами товарних бірж і ЕОД дозволяє цим біржам виявляти порушення, пов'язані з невиконанням або неналежним виконанням угод купівлі-продажу деревини.

Процес моніторингу охоплює два основних аспекти:

- превентивні заходи, спрямовані на заохочення учасників торгів до виконання своїх зобов'язань;
- контрольні заходи та фіксацію порушень виконання зобов'язань, що може служити підставою для настання санкцій.

До того ж з метою моніторингу кількості виходу пиломатеріалів з круглих лісоматеріалів незалежними експертами проводяться експертизи для визначення фактичного виходу пиломатеріалів з круглого лісу і видаються експертні висновки про норми витрат сировини на об'єкті дослідження (підприємстві). Це пов'язано з тим, що експорт пиломатеріалів суб'єктами підприємницької діяльності допустимий за наявності сертифіката походження лісоматеріалів і виготовлених із них пиломатеріалів, який видається за наявності висновку про норми витрат сировини на підприємстві територіальними органами ДАЛРУ.

Для визначення норми витрат сировини і фактичного виходу готової продукції проводиться контрольне розпилювання кожного виду отриманої сировини. Вихід готової продукції у кожного підприємства різниться залежно від типу продукції та технології виробництва, а також і від сорту й розмірів сировини, якісних і технічних характеристик готової продукції, які вказані в контрактах на експорт пиломатеріалів.

Саме в цьому полягає **слабке місце системи моніторингу** за процесом переробки лісоматеріалів. Приватний сектор переробників прагне збільшити відсоток виходу пиломатеріалів, державний і комунальний, навпаки, — зменшити. Першим це необхідно, щоб отримати сертифікати походження для незаконно добутої та переробленої деревини, останнім — для незаконного заволодіння необлікованими пиломатеріалами, які отримані понад задекларований відсоток їх виходу при переробці.

5. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ДЕРЕВИНИ В УКРАЇНІ

5.1. АНТИКОРУПЦІЙНІ ЗАХОДИ ТА БОРОТЬБА З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ ДЕРЕВИНИ

В Україні антикорупційна діяльність упорядкована рядом нормативних документів, як-от:

- Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції (Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції, 2007);
- Закон України “Про запобігання корупції” (Про запобігання корупції: Закон України, 2014);
- Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про запобігання корупції” щодо особливостей застосування законодавства у сфері запобігання корупції в умовах воєнного стану” (Про внесення змін: Закон України, 2022);
- Закон України “Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки” (Про засади державної антикорупційної політики: Закон України, 2022).

Усі працівники ДП “Ліси України”, офісів і філій, підписують “зобов'язання про нерозголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю та конфіденційну інформацію”, повідомляють про працівників ДП “Ліси України”, які є їхніми близькими особами, та ознайомлюються з Положенням про запобігання конфлікту інтересів. Це заходи, передбачені для боротьби з корупцією в лісах, що підпорядковані ДАЛРУ.

Як показало вибіркове опитування лісокористувачів комунальної власності, здебільшого вони обмежуються розробкою і затвердженням антикорупційної політики підприємства та доведенням її до відома працівників.

Відповідно до [ЗУ “Про запобігання корупції”](#) спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції є органи прокуратури, Національної поліції, [Національне антикорупційне бюро України \(НАБУ\)](#), [Національне агентство з питань запобігання корупції](#).

Представники державної лісової охорони, керівники лісгоспів та їхні заступники щорічно подають декларації про доходи, які вибірково перевіряються у НАБУ.

ДП “Ліси України” та підпорядковані йому офіси і філії відповідно до опублікованої Антикорупційної програми:

УСВІДОМЛЮЮЧИ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА УТВЕРДЖЕННЯ ЦІННОСТЕЙ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ТА ДОБРОЧЕСНОСТІ, ПРАГНУЧИ ЗАБЕЗПЕЧУВАТИ СВІЙ СТАЛИЙ РОЗВИТОК, ДБАЮЧИ ПРО ВЛАСНУ ДІЛОВУ РЕПУТАЦІЮ, ДЛЯ ЗАОХОЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ДОБРОСОВІСНОЇ КОМЕРЦІЙНОЇ ПРАКТИКИ, А ТАКОЖ В ІНТЕРЕСАХ, ЗОКРЕМА, АЛЕ НЕ ВИКЛЮЧНО, СВОЇХ ПРАЦІВНИКІВ, ДІЛОВИХ ПАРТНЕРІВ, КЛІЄНТІВ ПРОГЛОШУЄ, ЩО КЕРІВНИЦТВО, ПОСАДОВІ ОСОБИ ТА ПРАЦІВНИКИ У СВОЇЙ ДІЯЛЬНОСТІ, А ТАКОЖ У ПРАВОВІДНОСИНАХ ІЗ ДІЛОВИМИ ПАРТНЕРАМИ, ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ, ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ, ІНШИМИ ЮРИДИЧНИМИ ТА ФІЗИЧНИМИ ОСОБАМИ КЕРУЮТЬСЯ ПРИНЦИПОМ НУЛЬОВОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ ДО КОРУПЦІЇ У БУДЬ-ЯКИХ ЇЇ ФОРМАХ ТА ПРОЯВАХ І ВЖИВАЮТЬ (ВЖИВАТИМУТЬ) ВСІХ ЗАХОДІВ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ, ВИЯВЛЕННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ ЗАКОНОДАВСТВОМ, ТА ЦІЄЮ ПРОГРАМОЮ. ПІДПРИЄМСТВО ЗАЯВЛЯЄ ПРО СВОЮ ПРИНЦИПОВУ ПОЗИЦІЮ ТА ЗАСУДЖУЄ КОРУПЦІЮ ЯК НЕЗАКОННИЙ ТА НЕЕТИЧНИЙ СПОСІБ ВЕДЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ”

(“Антикорупційна програма”, 2023).

Варто зауважити, що відповідальність за одержання неправомірної вигоди представниками державної лісової охорони (прирівнюються до правоохоронних органів) передбачена статтею 368 Кримінального кодексу України (далі — ККУ) і передбачає, що “прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою карається **штрафом від семисот п'ятдесяти до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк від одного до двох років**” (Кримінальний кодекс України, 2001).

Відповідно до статті 246 ККУ “Незаконна порубка або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу **карається штрафом від тисячі до тисячі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк**”.

У випадку завдання незаконною рубкою державі незначної шкоди настає **адміністративна відповідальність**.

5.2. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МОНІТОРИНГУ ТА КОНТРОЛЮ

Використання сучасних технологій

Супутниковий моніторинг. Застосування супутникових технологій та GPS для постійного моніторингу стану лісових ресурсів і їх руху. Наприклад, Фінляндія використовує супутникові дані для виявлення незаконних рубок і заборонених дій у державних лісах. Сучасні технології та супутникові дані вже використовуються в Україні для виявлення й обліку лісових пожеж.

Блокчейн. Застосування технології блокчейн для створення недоторканої системи реєстрації руху деревини, яка б надавала точну інформацію від моменту заготівлі до закінчення обігу на внутрішньому ринку.

Громадська участь і звітність

Публічні реєстри. Створення публічних реєстрів лісорубних і лісових квитків, дозволів на заготівлю та перевезення деревини, які будуть доступні для перевірки громадськістю та наглядовими органами. Такі ініціативи в галузі започатковано. Публічно доступними є акти лісопатологічного обстеження та переліки заходів з поліпшення санітарного стану лісів. До початку повномасштабного вторгнення працювали відкриті реєстри лісорубних квитків. За номером ТГН на перевезення лісоматеріалів на сайті ДП “ЛІАЦ” можна перевірити інформацію про деревину.

Звітність через додатки. Розробка мобільних додатків, які дозволяють громадянам фіксувати порушення та незаконні дії в лісі, а потім надсилати цю інформацію відповідним органам контролю. Схожа ініціатива була запроваджена ДАЛРУ на базі месенджера Telegram, однак через відсутність піар-кампанії цього проєкту та відносну складність у користуванні такий метод не набув популярності серед суспільства. Ще однією його проблемою була відсутність можливості зберігати конфіденційність особи та/або наданої інформації.

Боротьба з незаконним обігом деревини та корупцією в лісовому секторі є важливим завданням для забезпечення прозорості й невиснажливості лісового господарства і розвитку країни. Нижче наведено деякі перспективні антикорупційні заходи та заходи для боротьби з незаконним обігом деревини:

Масштабування сертифікації

Система сертифікації. Впровадження систем сертифікації лісового управління, які дозволяють відстежувати легальність і керованість лісозаготівлі. Наприклад, Швеція та Німеччина широко використовують системи сертифікації FSC і PEFC.

Заохочення добровільної діяльності

Системи нагород. Встановлення системи нагород для тих, хто допомагає виявляти незаконні дії в лісі або сприяє антикорупційній діяльності. У Сполучених Штатах існують програми нагород для осіб, які надають інформацію про незаконні обіги деревини або корупцію.

Міжнародна співпраця

Обмін інформацією. Зміцнення співпраці з іншими країнами щодо обміну інформацією про незаконний обіг деревини та спільне реагування на цю проблему. Європейський Союз запровадив EUDR, що зобов'язує імпортерів деревини та пиломатеріалів до перевірки джерел їхнього походження. Ця ініціатива допомагає уникнути імпорту незаконної деревини та є гарним прикладом для наслідування.

6. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПОЛІПШЕННЯ СИСТЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ ТА МОНІТОРИНГУ

Рекомендації, представлені нижче, спрямовані на підвищення прозорості, відкритості й відповідальності в лісовому господарстві України. Їх дотримання може допомогти вирішити численні проблеми, з якими стикається лісовий сектор сьогодні, і сприяти створенню ефективної та сталої системи управління лісовими ресурсами. Такими рекомендаціями, зокрема, є:

- 1** | Вдосконалення та ухвалення проекту закону України “Про ринок деревини” з урахуванням коментарів і зауважень до нього. Відсутність комплексного закону створює можливість для обігу нелегальної, так званої “сірої” лісосировини, яка породжує ряд корупційних схем у секторі лісозаготівлі та лісопереробки. Також закон дасть змогу врегулювати діяльність усіх лісокористувачів і переробників, незалежно від форми власності та підпорядкування. Введення такого закону вимагає застосування спеціальних процедур і технологій, які спрямовані на забезпечення супровідної інформації про дотримання відповідного законодавства до конкретної партії продукції на всьому ланцюгу постачання.
- 2** | Включення до проекту закону України “Про ринок деревини” пункту щодо врегулювання процедури проведення експертизи для визначення фактичного виходу пиломатеріалів з круглого лісу і видачі експертних висновків про норми витрат сировини. Застосувавши науковий підхід і визначивши можливі відхилення, необхідно встановити ліміти на вихід пиломатеріалів у розрізі порід і сортиментів.
- 3** | Прийняття законопроекту № 3091 “Про державний екологічний контроль”, який передбачає розширення повноважень і підвищення спроможності Державної екологічної інспекції України.
- 4** | Ухвалення проекту закону України “Про внесення змін та доповнень до Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо вдосконалення відповідальності за правопорушення у сфері лісокористування та протидії незаконному обігу деревини”.
- 5** | Удосконалення та впровадження програмного продукту “Лісовий портал”, що передбачений проектом закону України “Про ринок деревини”. Такий функціонал повинен об’єднати в собі всі переваги законотворчих ініціатив: е-лісорубний квиток та е-сертифікат про походження деревини, систему GPS для відстеження руху деревини, а також е-ТГН. У комплексі з ЄДСЕОД це дасть змогу знизити ризик незаконного обігу деревини у звичних для сьогодення масштабах.
- 6** | Розробка та впровадження нормативів визначення об’єму деревостанів, що відводяться під рубки, та їхньої розмірно-якісної структури (матеріально-грошова оцінка лісосіки) згідно з вимогами чинних стандартів на круглі лісоматеріали. Це дозволить узгодити чинні нормативи з європейськими стандартами.

7

Розробка та введення в дію нових правил, що регулюють питання відведення лісосік під рубки з правомочністю для всіх лісокористувачів. Це зумовлено вимогами часу та пов'язано з виконанням вимог Стратегії. Чинні Методичні вказівки з відведення і таксації лісосік, видачі лісорубних квитків та огляду місць заготівлі деревини в лісах Державного агентства лісових ресурсів України мають ряд суттєвих недоліків. У процесі підготовки нових правил відведення лісосік необхідно розглядати альтернативні варіанти:

- відведення ділянок під рубку незалежними бригадами з відводу і таксації лісосік з числа підрядних організацій, які мають відповідні ліцензії та кваліфікованих працівників. Це дозволить уникнути конфлікту інтересів, розмежувати відповідальність за вчинення незаконних дій на етапі планування, відведення та розробки лісосік. Такий підхід дасть змогу перейти до сучасних засобів і методів відведення ділянок, застосовуючи найкращі світові практики;
- збільшення площі контрольних переліків відведених ділянок до 10 % (кожна десята ділянка) та визначення відповідальності за недостатній контроль з боку лісокористувачів під час проведення нагляду за якістю відведення ділянок до рубки. Якщо відведенням ділянок займатимуться підрядники, інженерно-технічний персонал лісокористувачів матиме змогу приділити необхідну увагу для контрольних переліків і перевірки правильності оформлення матеріалів, а працівники лісової охорони лісництв займатимуться основним своїм завданням — охороною лісу, а не відведенням ділянок до рубки та відпуском лісопродукції.

8

Розробка та впровадження мобільного додатка, який поєднає в собі та зробить доступними на смартфоні започатковані ініціативи ДАЛРУ, як-от: ліс у смартфоні, перевірка легальності деревини, новорічна ялинка та ДроваЄ. Такий застосунок, у перспективі вдосконалення, повинен стати інструментом для залучення громадськості як інспекторів для лісової галузі, про що неодноразово наголошувалося в тексті звіту. Обов'язковими умовами є доступність застосунку в Play Market та App Store, можливість зберігати конфіденційність, а також проведення піар-кампанії для його популяризації на початковому етапі впровадження. Важливим показником життєздатності такого проєкту має стати наявність служби його технічної підтримки.

9

Створення довгострокових освітніх і наукових програм для популяризації охорони навколишнього середовища. У цьому контексті це є прямим виконанням положень Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на період до 2025 року, затвердженого розпорядженням КМУ від 21 квітня 2021 року № 443-р (Про затвердження Національного плану: розпорядження КМУ, 2021). Висвітлення проміжних результатів виконання цього плану.

10

Масштабування процесу лісової сертифікації за системами FSC і PEFC на весь ланцюг постачання деревини в межах митної території України. Заохочення учасників ринку деревини за допомогою виділення державних асигнувань чи грантів до процесу сертифікації, організація програм навчання, підготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів-лісокористувачів і переробників з питань впровадження систем сертифікації та трактування вимог стандартів на базі Укрцентркадріліс — інструменти, що дадуть додатковий стимул.

11

Адаптація ринку до вимог європейського законодавства (EU Deforestation-free regulation (EUDR)). Застосування Регламенту EUDR на практичному рівні передбачає, що будь-який оператор або трейдер, який постачає деревину на ринок ЄС або експортує з нього, повинен довести, що продукція не походить із знеліснених територій або не сприяла деградації лісів. Це стане дієвим механізмом контролю та моніторингу за походженням деревини, а також матиме позитивні іміджеві відгуки для української галузі лісового господарства і лісопереробки в межах ЄС.

Рекомендації орієнтовані на створення ефективної та сталої системи управління лісовими ресурсами України, яка забезпечує їхнє невиснажливе використання та збереження. Впровадження змін у системі регулювання та моніторингу вимагатиме спільних зусиль Уряду, громадськості та бізнесу, а також часу, ресурсів і волі з боку всіх зацікавлених сторін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

Аналітичний портал. Офіційний сайт ДП “Ліац”.

Взято 27.07-20.08.2023 р. з <https://stat.ukrforest.com/>

Антикорупційна програма ДП “Ліси України”. Офіційний сайт ДП “Ліси України”. Взято 14.08.2023 р. з <https://e-forest.gov.ua/wp-content/uploads/2023/02/antikorupsijsna-prohram-2023.pdf>

Бобко, А. (2003). Проблеми лісового господарства України. Економіка України, 8, 22-30.

Дяченко, Я. (1997). Державне регулювання лісового господарства в економічній системі відтворення природних ресурсів. Економіка України, 9, 68-73.

Заготівля деревини за видами лісової продукції (2010-2022). Офіційний сайт державної служби статистики України. Взято 27.07-20.08.2023 р. з <https://www.ukrstat.gov.ua/>

Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. № 995_c16 (2007). Взято 14.08.2023 р. з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text

Конституція України. № 254к/96-ВР. (1996). Взято 12.08.2023 р. з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Кримінальний кодекс України. № 2341-III. (2001). Взято 14.08.2023 р. з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

Лісовий кодекс України. № 3852-XII. (1994). Взято 06.08.2023 р. з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text>

Медведев, Ю. (2005). Проблеми розвитку лісопромислового комплексу: пріоритети, структура, ефективність. Фінанси України, 1, 13-22.

Моніторинг внутрішнього споживання вітчизняних лісоматеріалів. Офіційний сайт Державного агентства лісових ресурсів України. Взято 06.08.2023 р. з <https://forest.gov.ua/napryamki-diyalnosti-vikoristannya-lisovih-resursiv/monitoring-vnutrishnogo-spozhyvannya-vitchiznyanih-lisomaterialiv>

Попадинець, Н. М., & Сторонянська, І. З. (Наук. ред.). (2014). Внутрішній ринок продукції лісової промисловості України: проблеми та напрями розвитку: монографія. Львів: ІРД НАН України.

Про автомобільний транспорт: Закон України. № 2344. (2001). Взято 01.08.2023 р. з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2344-14#Text>

Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих питань здійснення габаритно-вагового контролю: Закон України. № 1534. (2021). Взято 01.08.2023 р. з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1534-20#Text>

Про внесення змін до Закону України “Про запобігання корупції” щодо особливостей застосування законодавства у сфері запобігання корупції в умовах воєнного стану: Закон України. № 2381-IX. (2022). Взято 14.08.2023 р. з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2381-20#Text>

Про врегулювання питань щодо спеціального використання лісових ресурсів: розпорядження КМУ. № 761. (2007, 23 травня). Взято 30.07.2023 р. з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-2007-%D0%BF#Text>

Про запобігання корупції: Закон України. № 1700-VII. (2014). Взято 14.08.2023 р. з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки: Закон України. № 2322-IX. (2022). Взято 14.08.2023 р. з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>

Про затвердження Інструкції з ведення електронного обліку деревини: наказ Міндовкілля. № 621. (2021, 27 вересня; зареєстровано в Міністерстві юстиції України за № 1343/36965, 2021, 13 жовтня). Взято 02.08.2023 р. з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1343-21#Text>

Про затвердження Методичних вказівок з відведення і таксації лісосік, видачі лісорубних квитків та огляду місць заготівлі деревини в лісах Державного агентства лісових ресурсів України: наказ ДАЛРУ. № 9 (2013, 21 січня). Взято 30.07.2023 р. з <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0009820-13#Text>

Про затвердження Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на період до 2025 року: розпорядження КМУ. № 443-р (2021, 21 квітня). Взято 21.08.2023 р. з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/443-2021-%D1%80#n12>

Про затвердження Положення про Державне агентство лісових ресурсів України: постанова КМУ. № 521. (2014, 8 жовтня). Взято 03.08.2023 р. з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/521-2014-%D0%BF#Text>

Про затвердження Порядку видачі дозволів на імпорт та експорт зразків видів дикої фауни і флори, сертифікатів на пересувні виставки, реекспорт та інтродукцію з моря зазначених зразків, які є об'єктами регулювання Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення, в частині осетрових риб і виробленої з них продукції: постанова КМУ. № 953. (2007, 25 липня). Взято 10.08.2023 р. з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/953-2007-%D0%BF#Text>

Про затвердження Порядку здійснення лісовпорядкування: постанова КМУ. № 112 (2023, 07 лютого). Взято 13.08.2023 р. з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112-2023-%D0%BF#Text>

Про затвердження Порядку проведення моніторингу внутрішнього споживання вітчизняних лісоматеріалів необроблених і контролю за неперевищенням обсягу внутрішнього споживання вітчизняних лісоматеріалів необроблених: постанова КМУ. № 1142. (2019, 04 грудня). Взято 12.08.2023 р. з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1142-2019-%D0%BF#Text>

Про затвердження Правил поліпшення якісного складу лісів: постанова КМУ. № 724. (2007, 12 травня). Взято 30.07.2023 р. з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/724-2007-%D0%BF#Text>

Про затвердження Санітарних правил в лісах України: постанова КМУ. № 555. (1995, 27 липня). Взято 21.08.2023 р. з URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-95-%D0%BF#Text>

Про затвердження Тимчасового порядку видачі сертифіката про походження лісоматеріалів та виготовлених з них пиломатеріалів для здійснення експортних операцій: постанова КМУ. № 1260. (2005, 21 грудня). Взято 04.08.2023 р. з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1260-2005-%D0%BF#Text>

Про оборонні закупівлі: Закон України. № 808-IX. (2020). Взято 15.08.2023 р. з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20#Text>

Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України. № 2697-VIII. (2019). Взято 06.08.2023 р. з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>

Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України. № 1264-XII. (1991). Взято 06.08.2023 р. з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>

Про оцінку впливу на довкілля: Закон України. № 2059-VIII. (2017). Взято 20.08.2023 р. з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text>

Про приєднання України до Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення: Закон України. № 662-XIV. (1999). Взято 03.08.2023 р. з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/662-14#Text>

Про публічні закупівлі: Закон України. № 922-VIII. (2016). Взято 15.08.2023 р. з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>

Про реалізацію експериментального проекту щодо видачі спеціального дозволу на спеціальне використання лісових ресурсів (лісوروبного квитка) та сертифіката про походження лісоматеріалів та виготовлених з них пиломатеріалів в електронній формі: постанова КМУ. № 483. (2023, 12 травня). Взято 04.08.2023 р. з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/483-2023-%D0%BF#Text>

Про реалізацію експериментального проекту щодо проведення електронних аукціонів з продажу необробленої деревини: постанова КМУ. № 1178. (2019, 04 грудня). Взято 13.08.2023 р. з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1178-2019-%D0%BF#Text>

Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України. № 3480-IV. (2006). Взято 15.08.2023 р. з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>

Про ринок деревини: проект закону України. № 4197-д. (2021, 10 вересня). Взято 13.08.2023 р. з https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72719

Про схвалення Державної стратегії управління лісами України до 2035 року: розпорядження КМУ. № 1777-р. (2021, 29 грудня). Взято 29.07.2023 р. з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-2021-%D1%80#Text>

Про товарні біржі: Закон України. № 1956-XII. (1992). Взято 06.08.2023 р. з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1956-12#Text>

Публічні звіти голови Державного агентства лісових ресурсів України (2019–2022). Взято 27.07.2023 р. з <https://forest.gov.ua/agentstvo/komunikaciyi-z-gromadskisty/publichni-zviti-derzhlisagentstva>

Сертифікація системи ведення лісового господарства. Forest Stewardship Council. Взято 06.08.2023 р. з <https://ua.fsc.org/ua-uk/forest-management-certification>

Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. № 984_011. (2014, 27 червня). Взято 03.08.2023 р. з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

Філії ДП “Ліси України”. Офіційний сайт ДП “Ліси України”. Взято 27.07.2023 р. з <https://e-forest.gov.ua/struktura/filii-dp-lisy-ukrainy/>

Фурдичко, О. І. (2004). Основні напрями розвитку лісгосподарського комплексу України. Вісник аграрної науки, 10, 68–71.

Communication from the Commission to the Council and the European Parliament - Forest Law Enforcement, Governance and Trade (FLEGT) - Proposal for an EU Action Plan. (2001).

Взято 18.02.2023 р. з <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52003DC0251>

Council Regulation (EC) № 338/97 of 9 December 1996 on the protection of species of wild fauna and flora by regulating trade therein. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX%3A31997R0338>

Council Regulation (EC) No 2173/2005 of 20 December 2005 on the establishment of a FLEGT licensing scheme for imports of timber into the European Community. Взято 18.02.2023 р. з <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32005R2173>

Regulation (EU) No 995/2010 of the European Parliament and of the Council of 20 October 2010 laying down the obligations of operators who place timber and timber products on the market. Взято 18.02.2023 р. з <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32010R0995>.

Regulation on Deforestation-free products. Environment. Взято 28.07.2023 р. з https://environment.ec.europa.eu/topics/forests/deforestation/regulation-deforestation-free-products_en

© Yurii Ivanenko/ WWF-Україна

Working to sustain the natural
world for the benefit of people
and wildlife.

together possible™

panda.org

© 2024

© 1986 Panda symbol WWF – World Wide Fund for Nature (Formerly World Wildlife Fund)

® “WWF” is a WWF Registered Trademark. WWF International, Rue Mauverney 28, 1196 Gland, Switzerland. Tel +41 22 364 9111. Fax +41 22 364 0332.

For contact details and further information, please visit our international website at www.panda.org